

Tromsømarka

– tilgjengelig, tilrettelagt og tiltrekkende

Tromsø
kommune

Sluttrapport for Tromsømarkaprojektet 2011 - 2016

Alle foto: Henrik Romsaas

Unntatt

s. 23 øverst venstre: Edvard Kristiansen

s. 25 øverst høyre: Yngve Olsen

s. 26 øverst venstre: Marit Hansen

s. 26 øverst høyre: Bo Eide

s. 28 øverst venstre: Ingrid Dyrkorn Heimland

s. 29 øverst høyre: Margrethe Maske Rabås

s. 38 øverst høyre og venstre: Eirik Linaker Berglund

s. 39: Edvard Kristiansen

s. 42 øverst venstre: Margrethe Maske Rabås

s. 46 høyre: Øystein Haugen

s. 52 parallellslalom: Sjur Melsås

s. 52 og 53 Borgtun bydelsråd: Heidi Johansen

s. 53 sykkelløyper: Bo Eide

s. 53 discgolf: Alexander Nilsen

s. 53 TJFF: Anders Einung Hansen

s. 53 reinbed: Mari Bergset

s. 54 og 55: DREIS

Landskapsplan Charlottenund s. 34: Mari Bergset, Lo:Le landskap og plan AS

Vinterløypekart s. 58 og 59: Vidar Jørgensen, Geodata Tromsø kommune

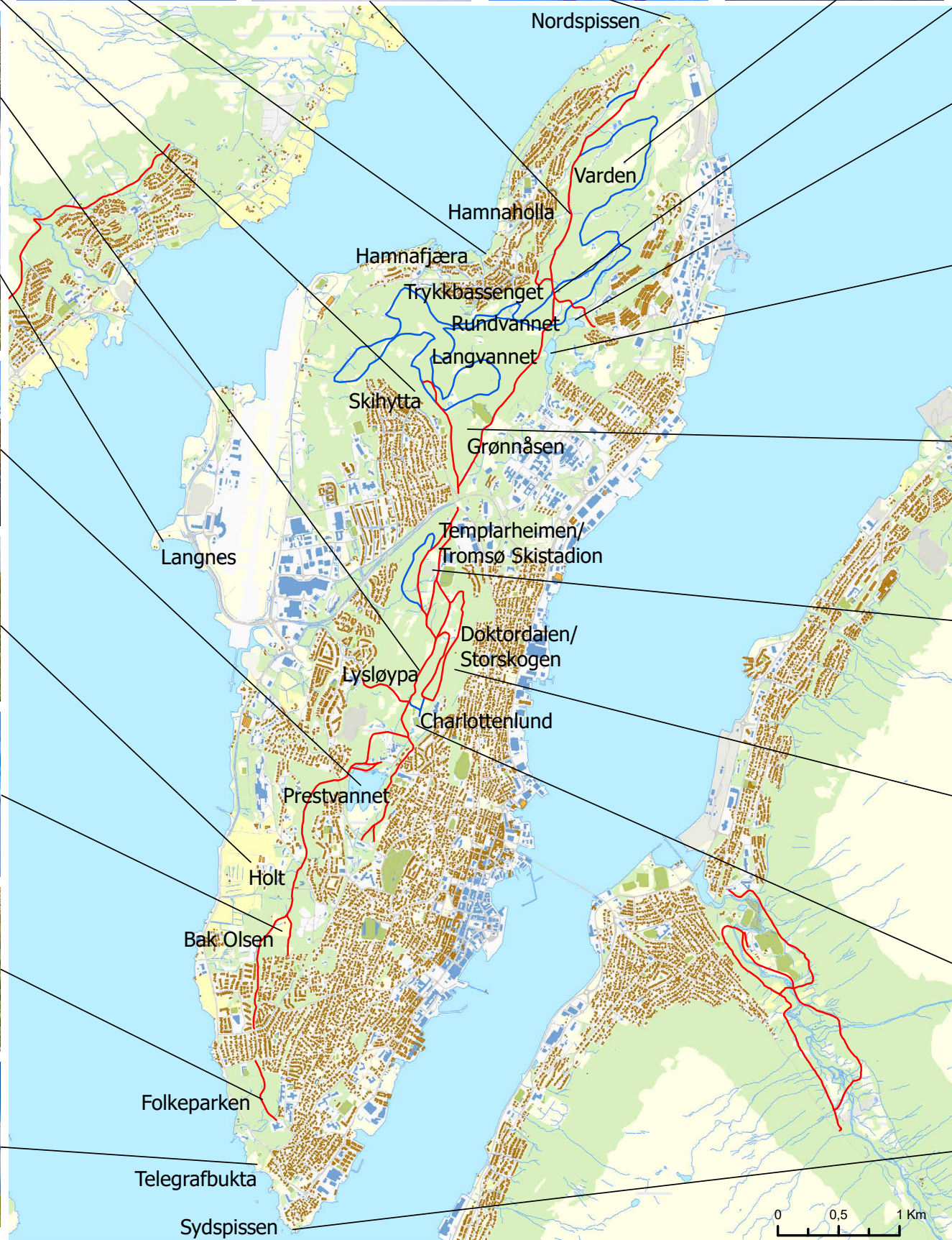
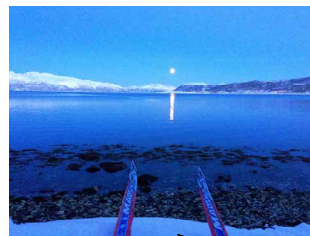
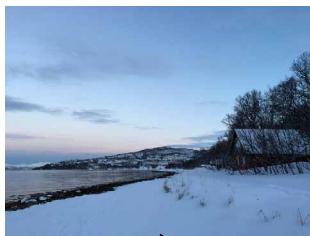
Grafisk formgivning: Andrea Ljosnes, Kommunikasjonsavdelingen Tromsø kommune

Trykk: Rådhustrykk, januar 2018

Innhold

Forord	5
Bakgrunn	6
Tromsømarka	7
Tilrettelagt, tilgjengelig og tiltrekkende	7
Organisering	8
Samarbeidspartnere i Tromsø kommune	10
Publikasjoner	11
Prosjektmetoder	12
Kommunikasjon	14
Sosiale medier	15
Økonomi	16
Sydspissen turvei	18
Oppgradering av lysløypa Midt-Tromsøya	20
Treningsparker	22
Langvannet badepark	24
Rundvannet fiskepark	26
Stakkevollan - Gimle: Turvei med lys	28
Benker, bord og rasteplasser	29
Telegrafbukta	32
Folkeparken	33
Charlottenlund aktivitets- og friluftspark	34
Hundebokser, hundepark og #drittfritt	40
Nye traséer i Tromsømarka	41
Skilting, informasjon og kart	42
Lys	44
Gåsone i lysløypa	45
Morgentråkking	46
Skihytta 100 år	46
100 på Tromsøya - turorientering for alle	47
Tellinger	48
Noen konklusjoner	49
Veien videre	49
Tromsømarkas betydning	50
Dugnader i Tromsømarka	52
DREIS Allsidig arbeid i Tromsømarka	54
Utvalgte presseklipp	56
Vinterløypekart for Tromsøya	58

Tromsømarkaprojektet ble opprettet av kommunestyret i Tromsø i juni 2011. Gjennom en målrettet innsats skulle grøntområdene på Tromsøya tilrettelegges gjennom fysiske tiltak for mer friluftsliv, mer rekreasjon, mer fysisk aktivitet og mer daglig transport.

Totalt er det i prosjektperioden 2011-2016 investert 33 millioner kroner i Tromsømarka. Nesten 10 millioner kroner er hentet inn som ekstern kapital.

Tiltakene har vært mange; opprusting av lysløypa; økt tilrettelegging av aktivitets- og friluftsplassene ved Telegrafbukta, Charlottenlund, Langvannet, Rundvannet, skilt og informasjon; benker og bord, endrede driftsrutiner med løypetråkking og gåsone i lysløypa; hundebokser og hundepark m.m.

Sluttrapporten for Tromsømarkaprojektet gir en bakgrunn for prosjektet, tar opp problemstillinger og metoder i prosjektet, viser hva som er etablert og løfter fram Tromsømarkas betydning for Tromsø.

Sluttrapporten er skrevet av prosjektleder Henrik Romsaas.

Tromsø, januar 2018.

Bakgrunn

Tromsømarkaprojektet ble opprettet ved kommunestyrevedtak 15. juni 2011*. Prosjektet ble igangsatt med en fyldig og ambisiøs prosjektplan, jobbet fram via et initiativ fra daværende rådmann, parksjef, kommunikasjonssjef og idrettssjef.

Bakgrunnen var flerdelt; byutvikling, friluftsliv, folkehelse, integrering og inkludering, marka som transportåre for gåing, sykkel og ski og en bærekraftig, forsvarlig utvikling av grøntområdene.

Debatten rundt saken i kommunestyret viste at prosjektet var et tverrpolitisk ønske, og vedtaket var enstemmig. Prosjektet ble gitt finansiering på 12 millioner kroner til investering og 4 millioner kroner til drift for perioden 2011-2014.

* Sak 83/11 Utvikling av Tromsømarka 2011-2014.

Målsetting

Vedtaket i kommunestyret juni 2011:

Hovedmål

- **Tromsømarka skal videreutvikles som et sted for rekreasjon og fysisk aktivitet for hele befolkningen i Tromsø.**
- **Prosjektet skal bidra med konkrete fysiske tiltak i marka som øker tilgjengeligheten, og fremmer lysten til å være aktiv.**

Delmål

Deltakelse – Det skal være bred deltakelse fra befolkningen i prosjektet.

Forankring – Prosjektets innhold skal ha en klar folkehelseprofil og linkes til nasjonale folkehelseplaner.

Helhet – Prosjektet skal sikre en helhetlig plan i området. Enkelttiltak skal ses i sammenheng med hele Tromsømarka

Samarbeid – Det skal søkes etter samarbeidspartnere som vil dra nytte av prosjektet, og som kan være med på finansieringen.

Inkludering – Det er et mål at nye tiltak i Tromsømarka skal ha en inkluderende effekt på grupper som i dag er mindre fysisk aktiv.

Langsiktighet - Prosjektet skal komme opp med driftskonsepter som

er i stand til å ivareta Tromsømarka på lang sikt.

Vidsyn – Prosjektet skal ha et forhold til den parallelle grøntsatsingen i bydelene på Kvaløya og fastlandet.

Kommunikasjon – Med fokus på tilrettelegging av hovedferdselsårer er det en målsetting at flere kan gå, sykle eller gå på ski til skole/jobb gjennom Tromsømarka.

En videreutviklet prosjektplan med mer konkrete delmål, og et tillegg om marka som miljøvennlig kommunikasjonsåre i hovedmålsetningen, ble vedtatt av styringsgruppa i mai 2012.

Hovedmål

- **Tromsømarka skal videreutvikles som et sted for rekreasjon, friluftsliv, fysisk aktivitet og som miljøvennlig kommunikasjonsåre for hele befolkningen i Tromsø.**
- **Tromsømarkaprojektet skal bidra med konkrete fysiske tiltak i marka som øker tilgjengeligheten og fremmer lysten til å være aktiv.**

Delmål

- Alle som bor på Tromsøya skal vite om sitt nærmeste grøntområde og hvordan en kan komme seg dit ved egne krefter.
- Grøntområdene som rask og sunn kommunikasjonsåre skal synliggjøres.
- Flere skal bruke marka som kommunikasjonsåre til og fra jobb, skole og fritidsaktiviteter.
- Andelen fysisk inaktive i Tromsø skal reduseres og befolkningen skal bli mer aktiv i hverdagen.
- Navn og steder i marka skal synliggjøres med skilt og kart både for informasjon og for å bevare stedsnavn i befolkningen.
- Det skal utvikles ett større naturområde på Tromsøya med universell utforming.
- Det skal utvikles ett sentralt område på Tromsøya som kan være en attraksjon og samlingsplass for lek, fysisk aktivitet og friluftsliv året rundt.
- Sambrukskonfliktene i marka skal reduseres betraktelig gjennom god tilrettelegging og informasjon.
- Skoler og barnehager på Tromsøya skal bli mer bevisst sin nærhet til marka og bruke den året rundt til friluftsliv, fysisk aktivitet og læringsarena.
- Tromsø by skal gjøres enda mer attraktiv som bosted, arbeidsplass, studiested og turistmål gjennom mulighetene for fysisk aktivitet og friluftsliv i umiddelbar nærhet til bebyggelsen.

Tromsømarka

Tromsøya er avlang som en hvelvet båt, der bydelene ligger langs sundene og omkranser grøntområdene som følger høydedraget. Øya er orientert nord-sør og er 10,4 km lang og 3,2 km på det bredeste. Høyeste punktet er Varden (159 moh).

En tur fra Sydspissen til Nordspissen langs toppen av øya går fra frodig storstammet skog med høye bregner i Folkeparken via furu-, bjørk- og granskogsområder på midten av øya til karrige åpne områder med myr og flerstammet lav bjørk på nordøya. Berggrunn og lokalklima gir stor variasjon i landskapet. Av Tromsøyas 23 km² utgjør grøntområdene innenfor og utenfor markagrensa ca ¼ av arealet.

Prestvannet, fredet som landskapsvernområde, ligger på toppen av øya og er et yndet turmål for å mate fugler, gå tur, løpe rundt eller gå på skøyter på senhøsten. Også Rundvannet, Lillevannet og Langvannet nord på øya tilbyr flotte naturopplevelser.

Tradisjonelt er marka noe som omgir en by. På Tromsøya er det byen og bydelene som omgir marka. Tromsømarka har av denne grunn blitt kalt byens «Central Park», og sammenlikningen med Manhattan og dens Central Park gir et bilde av hvor høyt marka står i tromsøværingens bevissthet.

Tromsømarka er ikke et offisielt navn på området innenfor markagrensa, men er i forbindelse med prosjektet brukt som prosjektnavn og omfatter de større sammenhengende grøntområdene innenfor markagrensa på Tromsøya, samt grøntkorridoren langs lysløypa ved Fagereng og Folkeparken, Telegrafbukta og friområdet ved Sydspissen.

Store arbeidsplasser og institusjoner som UiT Norges arktiske universitet, Universitetssykehuset i Nord-Norge, Åsgård psykiatriske sykehus, Kurbadet rehabiliteringssenter, Tromsøhallen idrettsanlegg og flertallet av barne- og ungdomsskolene ligger helt inntil grøntområdene. Dette gir mange en fantastisk mulighet til å bruke marka som kommunikasjonsåre til og fra jobb, skole og fritidsaktiviteter, i tillegg til den tradisjonelle bruken av grøntområder til friluftsliv, rekreasjon, idrett og fysisk aktivitet.

Det er et omfattende nett av stier og tråkk i tillegg til lysløypa, som går i hele øyas lengde. Vinterstid trækkes det ca 35 km med skiløyper på øya.

Tilgjengelig, tilrettelagt, og tiltrekkende

Tromsømarkaprojektet jobbet langs mange akser for å få alle lag av befolkningen ut i aktivitet. Hovedfokus var på fysisk tilrettelegging i marka, men også aktiviteter, informasjon og kommunikasjon var viktig for å gjøre flere klar over mulighetene i grøntområdet og lokke dem ut.

Tromsømarkaprojektet ble valgt ut som et av syv kommunale pilotprosjekter i Miljødirektoratets nærmiljøsatsing i 2011. Målet for satsingen var at pilotene skulle høste erfaringer med tiltak for at flere skulle få tilgang til naturopplevelser og muligheten til fysisk aktivitet i hverdagen – uten at de må bruke bil eller andre transportmidler. Erfaringene fra samarbeidet er at tilrettelagte nærfriluftsområder gir økt bruk, og det er avgjørende at områdene er tilgjengelige og tiltrekkende.

Tromsømarkaprojektet har først og fremst tilrettelagt og viderutviklet arealer som allerede har vært opparbeidet i grøntområdene. Disse tilrettelagte områdene ligger som perler på en snor der lysløypa er snora. Mellom perlene er det forsøkt å ivareta mest mulig av naturpreget gjennom liten grad av tilrettelegging. Tromsømarka veksler mellom natur og parkmessig opparbeiding – og nettopp denne vekslingen over korte avstander gir området en spennende variasjon som innbyr til et stort mangfold av bruk og opplevelser.

Fornuftig bruk er det beste vern. Tromsømarkaprojektet har villet utvikle bymarka samtidig som naturkvalitetene og det biologiske mangfoldet skulle ivaretas. Tromsøværingen har et sterkt forhold til grøntområdet på toppen av øya og sine nærfriluftsområder. Grøntdraget har vært tilrettelagt og brukt i generasjoner. Nye tider med flere folk som bor i Tromsø, økt bruk av marka og nye typer sports- og friluftaktiviteter gjør at tilretteleggingen er et evighetsarbeid som må være robust for å tåle hard bruk.

Gjennom enda bedre tilrettelegging vil flere bruke marka og flere hegne om den. Økt fortetting og flere folk som bor i byen stiller større krav til grønn planlegging og tilrettelegging av de bynære friområdene.

Organisering

Tromsømarkaprosjektet hadde fra starten av en intensjon om å følge en prosjektorganisering med formelle gruppestrukturer som prosjektgruppe, styringsgruppe og linjeledelse. Prosjektleder fikk gehør for å ha en løsere organisering da det ble funnet formålstjenlig å ha færre involverte parter i beslutningene for å gi prosjektet fleksibilitet og mer hands-on ledelse. Prosjektleder forholdt seg i hovedsak til styringsgruppa og nærmeste leder gjennom prosjektet.

Henrik Romsaas var i hele prosjektperioden prosjektleder for Tromsømarkaprosjektet, og parksjef **Håkon Waage Gjertsen** var nærmeste leder for prosjektleder.

Eiendomssjef **Beathe Nemeth** var prosjektansvarlig fra 2011-2014.

Prosjektets styringsgruppe besto av:

- Byråd for næring, kultur og idrett **Jonas Stein** (V), etterfulgt av
- **Vanja Terentieff** (H) i 2015.
- Byråd for finans **Line FUSDahl** (H) fram til 2014.
- UiT Norges arktiske universitet ved Bygg- og eiendomssjef **Erland Loso**.
- Universitetssykehuset i Nord-Norge ved driftssjef **Tore Renland**.
- Troms fylkeskommune ved fylkesråd for helse, idrett og friluftsliv
- **Mariam Rapp** (KrF) fram til 2013 og deretter folkehelseansvarlig **Vibeke Skinstad**.

De eksterne medlemmene representerte store offentlige grunneiere i Tromsømarka, i tillegg til at institusjonene hadde en egeninteresse i å stimulere egne ansatte til å bruke marka til jobbreiser og på fritiden. Dette er også i Tromsø kommunes interesse som arbeidsgiver, og som tilrettelegger for en sunn, frisk og glad befolkning.

Styringsgruppas mandat:

- Sørge for at målsetting og delmål etableres.
- Ivareta prosjektets strategiske mål, dvs. sette prosjektmålet inn i en større sammenheng og være prosjektleders støtte i dette.
- Godkjenne prosjektplan og tiltaksliste med tilhørende budsjett som prosjektleder utarbeider.
- Sørge for at det blir gjennomført tilfredsstillende økonomiske vurderinger.
- Sørge for at prosjektet og tiltakene har den nødvendige finansiering.
- Godkjenne vesentlige bemanningsmessige eller organisasjonsmessige

endringer av prosjektopplegget.

- Sørke å finne ressurser til prosjektet i egen organisasjon.

Prosjektleders mandat:

- Gjennomføre de tiltak og føringer som styringsgruppa vedtar.
- Daglig drift av prosjektet.
- Foreslå tiltak for styringsgruppa.
- Holde kontrollen med økonomi og budsjetter.
- Forestå mindre tiltak med basis i prosjektets målsetning og delmål.
- Rapportere til styringsgruppa og prosjektansvarlig om tiltak, framdrift og økonomi.
- Sekretær for styringsgruppa.
- Uttale seg til media innenfor prosjektets rammer og målsetninger.

Styringsgruppa gjennomførte fem møter fra 2012-2015. I møtene ble det lagt fram rapport over tiltak som er utført, økonomirapport, forslag til nye tiltak og budsjett. Styringsgruppa var involvert mellom møtene via epost og møter/samtaler med enkeltrepresentanter om aktuelle tema.

Styringsgruppa fungerte som en konstruktiv «tenketank» der nye tiltak og muligheter har blitt diskutert fritt over bordet. Samarbeidet med styringsgruppas representanter fungerte godt.

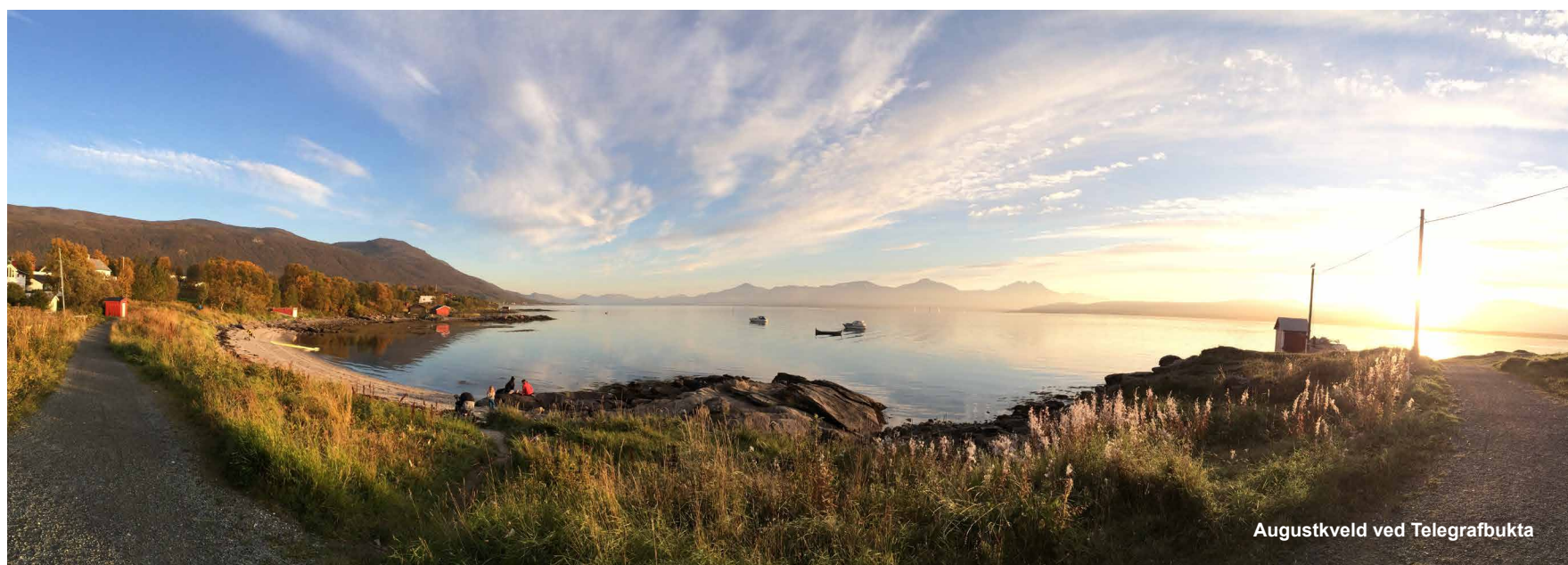
Støtte og raske avklaringer fra politikere og institusjonene i styringsgruppa var avgjørende for å holde tempoet i prosjektet oppe, og det sikret prosjektets målsettinger og tiltak bred implementering i den kommunale organisasjonen og institusjonene.

Etter valget høsten 2015 ble det ikke oppnevnt nye politiske medlemmer i styringsgruppa og dens funksjon opphørte da prosjektleder hadde permisjon i ett år. Prosjektet var i avslutningsfasen med fullt fokus på realiseringen av Nye Charlottenlund.

Opprinnelig prosjektperiode løp fra 2011-2014. Da prosjektleder startet i stillingen først i slutten av august 2011, ble prosjektet forlenget tilsvarende. Arbeidet med planlegging av Nye Charlottenlund kom først i gang høsten 2014, og alt som skulle gjøres på stedet var så omfattende at det krevde to anleggssesonger. Når arbeidet med Nye Charlottenlund forlenget prosjektperioden ut 2016, ble det også funnet mulighet for andre tiltak i Tromsømarka.

Prosjektet ble ansett som formelt avsluttet ved åpningen av Nye Charlottenlund 29. september 2016, men enkeltprosjekter ble fullført i 2017.

Augustkveld ved Telegrafbukta

Prosjektmedarbeidere

Prosjektleder for Tromsømarkprosjektet, **Henrik Romsaas**, ble ansatt med oppstart 22. august 2011 i 100 % stilling. Stillingen var en fireårig prosjektlederstilling med mulighet for forlengelse underlagt Eiendom Park og veg.

Fra september 2015 til august 2016 hadde prosjektleder 80 % permisjon grunnet utenlandsopphold med familien. Fra august 2016 til prosjektet var ferdig ved årsskiftet samme år, var prosjektleder tilbake i full stilling.

Landskapsarkitekt **Tobias Hübscher** var sentral i prosjektering av turveien rundt Sydspissen.

Landskapsarkitekt **Nina Schneider** hadde en andel av sin stilling tilordnet prosjektering i Tromsømarkprosjektet med særlig ansvar for oppgraderingen av lysløypa med utarbeidelse av maler, tegninger, anbud og oppfølginger i 2011-2013.

Margrethe Maske Rabås ble tilknyttet prosjektet fra høsten 2012 som prosjektmedarbeider med særlig ansvar for skilt- og informasjonstavleprosjektet. Etter at skiltingsprosjektet ble avsluttet i

2014 har Rabås fått andre ansvarsområder på Park og veg.

Landskapsarkitektstudent **Eimear Tynan** ble engasjert for å prosjektere turveien mellom Gimle og Stakkevollan og badeplassen på Langvannet senhøsten 2013 og våren 2014. Tynan foretok også registreringer av kulturminner fra isdriften i området som en del av en oppgave ved landskapsarkitekturutdanningen ved UiT.

Sommeren 2014 ble **Henriette Jordheim** ansatt som landskapsarkitekt på Park og veg. Jordheim jobbet først med utarbeidning av Tromsøs første hundepark og prosjektering av denne på Charlottenlund, før hun gikk inn i prosjekteringsgruppa for Charlottenlund som intern landskapsarkitekt. I august 2015 tok Jordheim over som prosjektleder for oppgraderingen av Charlottenlund i Romsaas' permisjon.

Jordheim og Romsaas jobbet parallelt som prosjektledere for oppgraderingen av Charlottenlund fra august 2016 og ut anleggssesongen.

Samarbeidspartnere i Tromsø kommune

Tromsømarkprosjektet har vært helt avhengig av den kompetansen som finnes i de kommunale enhetene – og har nytt godt av dyktige medarbeidere som ofte har hevet seg rundt på kort varsel.

Stor takk til alle som har bidratt!

Geodata-kontoret på Byutvikling har laget en rekke forskjellige kart og funksjoner for innsamling av data og fremvisning av disse i ArcGis og sto for det kartografiske arbeidet med vinterløypekartet.

Kommunikasjonsavdelinga bidro med stor faglig og praktisk bistand innen kommunikasjon, mediehandling og publisering av prosjektets små og store leveranser på nett og papir. Grafisk hjelp til utforming av skilt, turorienteringshefter og publikasjoner.

Rådgivning fra **regulerings-, plan og byggesakskontorene** på **Byutvikling** var til stor nytte i svært mange kompliserte prosesser. Juridisk bistand fra **Eiendomskontoret** i anbuds- og kontraktsforhold, samt sikring og friluftsjus var viktig. Faglig bistand og veiledning i kulturminnespørsmål, idrettsanliggender og spillemiddelsøknader er gitt fra dyktige rådgivere på **Kultur- og idrett**.

Rådhustrykk trykket alt fra turorienteringshefter til laminerte skilt og kart med høy kvalitet.

Bydrifts bidrag til Tromsømarkprosjektet var i en særstilling. Prosjektleder har utfordret etablerte driftsrutiner hos Bydrift. Deres inngående kunnskap om ethvert forhold i grøntområdene, driftskompetanse, utføring av bestillinger og løsningsorienterte tilbakemeldinger og forslag var og er svært viktig. **Bydrift park** har overtatt nyanleggene til drift og har også ansvaret for tråkking av skiløypene samt implementering av nye traseer og driftsrutiner.

Bydrift anlegg har stått for mange av entreprenøroppdragene i Tromsømarkprosjektet, så som oppføringen av treningsparker, arbeidet på Charlottenlund, turveien rundt Sydspissen, sandvolleybanen i Telegrafbukta, grunnarbeider til gapahuker og en mengde mindre arbeider. Samarbeidet med Bydrift ga stor fleksibilitet og tidsbesparelse i prosjektering og utførelse, der deres lange og gode erfaring fra arbeid i friområdene tilførte prosjektene mye. Overgangen mellom utførelse

og drift er tilnærmet sømløs, da Bydrift har driftsansvaret for tiltakene når de står ferdige.

Vann- og avløp har vært en sentral samarbeidspartner da de forvalter og drifter viktig infrastruktur som hovedvannledningen under lysløypa og høydebassengene på øya. I forbindelse med oppgraderingen på Charlottenlund bidro Vann- og avløp med kompetanse innen vannhåndtering og regnbed, og det ble etablert pilotprosjekter med bruk av glasopor og lukkede grøfter for å lede vannet vekk fra området.

Sykkelbyen Tromsø har bidratt med midler til sykkeltilrettelegging i marka og faglig kompetanse på sykkelfeltet gjennom hele prosjektet. Prosjektleder for Tromsømarkprosjektet var en del av prosjektgruppa for Sykkelbyen fra 2012-2014.

DREIS var prosjektets «feltarbeidere» og har løst arbeidsoppdrag raskt – og alltid med godt humør. Samarbeidet med DREIS (tidligere Arbeidsprosjekt Slottet) var avgjørende for Tromsømarkprosjektets mulighet til å reagere raskt på tilbakemeldinger fra brukere, utføre mindre oppdrag effektivt og raskt bygge opp kapasiteten i takt med økt ambisjonsnivå for driften av områdene. DREIS får utført mye arbeid for små midler, der en tilrettelegger jobber sammen med flere tjenestemottakere i et arbeidslag med bil og utstyr. En vinn-vinn situasjon for alle parter.

Tromsømarkprosjektet brukte tidlig DREIS til enkeltoppdrag med trefelling og vegetasjonsrydding. I løpet av prosjektet har samarbeidet vokst seg tett, og DREIS har bidratt med et stort spenn av tjenester: produksjon av benker, benkebord og skistativ, oppsetting av hundebokser, innsamling av søppel og større avfall i friområdene, vegetasjonsrydding og trefelling, snekring og utlegging av klopper og utkast i discgolfparken, gruslegging av turstier, maling og oljing av benker, ettersyn av gapahuker og treningsapparater, oppsetting av skilt, fjerne snø i hundeparken og fra løpebanen, blåse løpebanen, ta vannprøver i Langvannet og rake stranden, fjerne tagging og reparasjon av ødelagt utstyr med mer. Fra sommeren 2016 har DREIS hatt et arbeidslag daglig i marka i sommersesongen fra mai og ut oktober finansiert av Park og veg.

Skoggruppa i Miljøtjenesten Sør-Tromsøya leverte snekkerarbeid på høyeste nivå. Vakre og funksjonelle klopper i Folkeparken, treplattinger for å komme tørrskodd gjennom discgolfparken og en plankegang med benker rundt tjernet på Charlottenlund. I 2017 har de også renoveret plankegangen rundt Rundvannet.

Dagsjobben - Rus og psykiatri satte ut skilt i marka sommeren 2014.

Publikasjoner

Tromsømarkprosjektet har som et av de syv utvalgte prosjektene i Miljødirektoratets nærmiljøsatsing utvekslet mye av erfaringene, resultatene og kunnskapen som er framkommet i prosjektet med de andre prosjektene og Miljødirektoratet, samt hentet inspirasjon fra de andre prosjektene. Flere konferanser, seminarer og heldags dybdeintervju med blant annet prosjektleder har resultert i at Miljødirektoratet har utgitt flere publikasjoner om nærfriluftsliv og innhentet kunnskapsgrunnlag for offisiell norsk nærfriluftsliv- og miljøpolitikk.

I 2015 utga Miljødirektoratet inspirasjonsheftet *Friluftsliv der folk bor*. Her presenteres tiltak, arbeidsmåter og resultater i de syv nærmiljøprosjektene, og Tromsømarkprosjektet gis behørig omtale. Heftet skal inspirere andre kommuner til å satse på nærfriluftsliv.

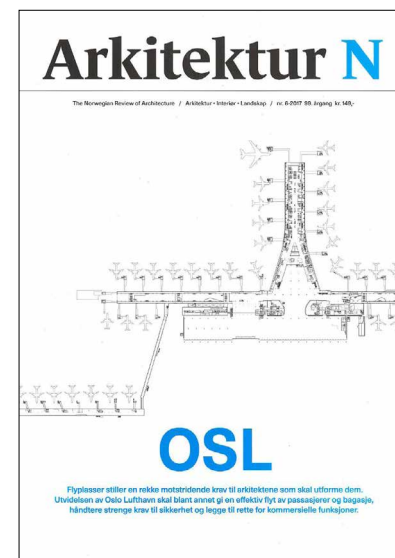
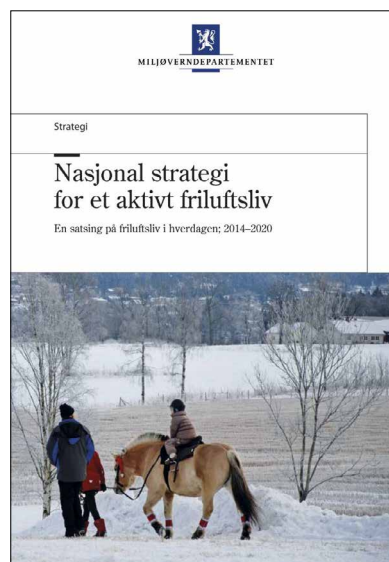
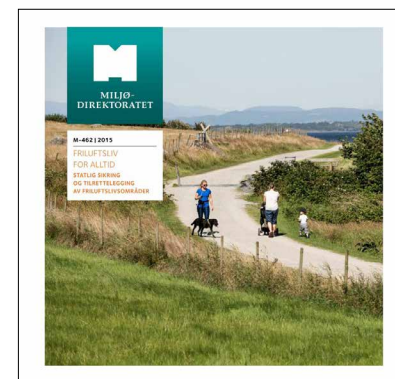
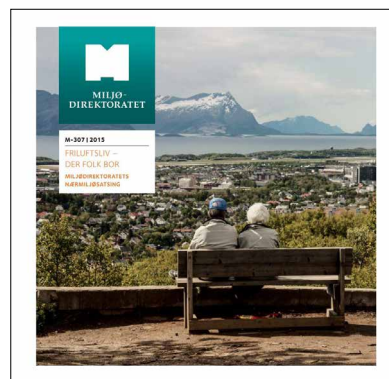
Miljødirektoratets brosjyre fra 2016 *Friluftsliv for alltid - Statlig sikring og tilrettelegging av friluftslivsområder*, bruker turveien rundt Sydspissen som eksempel på statlig sikret område og medvirkningsprosess med grunneiere.

I 2014 ble *Nasjonal strategi for et aktivt friluftsliv. En satsing på friluftsliv i hverdagen; 2014–2020* lagt fram av daværende regjering, og det er referert til Tromsømarkprosjektet flere steder.

I 2016 ble *Stortingsmelding nr 18 (2015-2016) Friluftsliv — Natur som kilde til helse og livskvalitet* lagt fram, og denne gir Tromsømarkprosjektet omtale flere steder.

Vista Analyse laget i 2015, på bestilling fra Miljødirektoratet rapporten *Økosystemtjenester fra grønnstruktur i norske byer og tettsteder*. Tromsømarka ble plukket ut som et av fire særlige caser og ble omtalt og analysert over 16 sider og mange steder i rapporten.

Høsten 2017 hadde *Arkitektur N*, utgitt av Norske arkitekters landsforbund, en åtte siders reportasje om tilretteleggingen av Charlottenlund aktivitets- og friluftspark.

Prosjektmetoder

Underveis i prosjektperioden har Tromsømarkaprojektet utviklet sin egen måte å organisere prosjektet på, der prosjektleder har fått stor grad av autonomi.

Opprinnelige planer om et stort nettverk bestående av prosjektgruppe, organisasjoner, råd og formell brukergruppeinvolvering ble satt til siden og erstattet av en relativt flat struktur med korte beslutningsløyper, årlige møter i styringsgruppa og mange topartsmøter med bydelsråd, velforeninger, idrettslag, interesseorganisasjoner og brukergrupper fra høsten 2011.

Møtene ble kombinert med et innledende foredrag fra prosjektleder om Tromsømarkaprojektet, hvorpå det ble en prat rundt bordet der det kom forslag til tiltak. utfordringer og løsninger ble diskutert på en uformell måte. Dette ga prosjektleder en god oversikt over hva som rørte seg blant brukerne av marka, og hvilke forventninger de hadde til prosjektet. Organisasjonene og brukerne fikk et kontaktpunkt i kommunen for saker som hadde med tiltak i Tromsømarka å gjøre.

Prosjektleder benyttet media aktivt for å få innspill fra publikum og teste ut forskjellige ideer. Dette ga tilbakemeldinger fra brukere og interessenter på om tiltak var ønskelig eller mulig, og ofte med konstruktive innspill.

Spontane møter fra Storgata til lysløypa, epost, telefon og facebook har vært kanaler som kjente og ukjente brukere av Tromsømarka i stor grad har benyttet for å komme med innspill. Tromsømarka engasjerer mange, og prosjektleder har vært tilgjengelig for innspill til alle døgnets tider. Dette er en svært hyggelig og nyttig måte å drive medvirkningsprosess på, men også utfordrende. Og det er ikke nødvendigvis de mest taleføre og fremfarende som representerer de brukergruppene som er viktigst å få i tale om deres behov samt få ut i aktivitet i marka; som f.eks inaktive, innvandrere og barn.

De fleste tilsvarende prosjekter (Stimuli i Bodømarka og På tur i Rana m.fl) har startet prosjektet med en kartlegging av friluftslivsbruken i området; en såkalt friluftsverdikartlegging. Dette avdekker viktige og mindre viktige områder for friluftsliv, hvordan områdene brukes og hva som mangler av f.eks forbindelser mellom områder eller tilrettelegging for å gjøre området mer tilgjengelig for ønskede grupper. Tromsømarkaprojektet valgte å gå mer rett på sak da lysløypa og oppgradering av denne, som Tromsømarkas viktigste flerbruksanlegg, var blinket ut med høy prioritet. Videre skulle det lages et skikkelig skikart over Tromsømarka, og det skulle settes opp skilt.

Planer for resten av prosjektperioden ble i stor grad lagt på bakgrunn av innspill fra brukere, politikere, egne tanker og ideer og inspirasjon hentet fra andre kommuner, friluftsråd presentert i konferanser, tidsskrifter, sosiale medier og nettsider med mer. Tilfanget av ideer har vært stort, og ambisjonene har tidvis vært luftige og overgått prosjektets muligheter.

Prosjektleder ble svært inspirert av en foredragsholder fra Husbanken på seminaret om bydelsløft for Stakkevollan og Kroken. Foredragsholder løftet fram viktigheten av å komme i gang og levere noe håndfast som en kunne spinne videre på i store prosjekter over flere år med involvering av mange brukere. Oppskriften ble kalt SSSS; ”Små Synlige Suksesser Snart”. Tromsømarkaprojektet har i stor grad innlemmet denne arbeidsmåten i verktøykassa og har jobbet både langs svært kortsiktige løp som å tette huller i lysløypa eller fjerne trær og skifte lys -og lange løp som oppgradering av lysløypa, nye turveier, lysanlegg, treningsparker og Nye Charlottenlund.

Ved at prosjektet allerede fra starten leverte raske og synlige resultater, kom det inn i en positiv spiral der forventninger avløses av leveranser som igjen skaper nye forventninger, innspill og muligheter. Prosjektleder har hatt en takknemlig jobb der prosjektet fra dag en til prosjektslutt har blitt løftet frem på en bølge av positive forventninger og tilbakemeldinger fra brukere, politikere og media.

Tromsømarkaprojektet har vært et levende prosjekt der brukerne, bidragsyterne og entreprenørene i stor grad har kunnet påvirke tiltak og utforming underveis. Mange praktiske og kreative løsninger er funnet i felt i møte med entreprenører med lang erfaring. Profiler er justert etter hvert som det er gjort erfaringer med hvordan disse fungerer.

For å få folk til å ta marka mer i bruk og løse sambrukskonflikter mellom brukergrupper, var det et mantra for prosjektet at tilretteleggingen skulle være positiv. Folk skulle få lyst til å bruke marka. De skulle føle at tilretteleggingen var for dem, og konflikter skulle løses ved dialog der målet var at alle parter skulle få det bedre. I stedet for å sette opp skilt med forbud mot å gå i skiløypa tråkkes og skiltes en egen gåsone ved siden av skiløypa. Skiløpere bes om å vise hensyn til gående, selv når disse ‘trør feil’. Oppfattes gåsonen som bedre å bruke enn fristilsonen, vil folk ta den i bruk.

Byggemøte Charlottenlund

Foredrag Stikonferansen 2015

Brukermedvirkning Charlottenlund

Kommunikasjon

Dialog med innbyggerne, interesseorganisasjoner, grunneiere, brukere, politikere, andre deler av kommunebyråkratiet og offentlige etater var en viktig del av prosjektet. Innspill og brukermedvirkning var helt nødvendig for å avdekke behov, samt få oversikt over hvilke tiltak som var ønskelig eller mulig.

Erfaringene fra Stimuliprojektet i Bodø viste at god informasjon om nye tiltak i marka er like viktig som det fysiske tiltaket i seg selv for å få nye samt eksisterende brukere til å bruke marka mer. Tromsømarkaprojektet har derfor vært både et kommunikasjonsprosjekt og et prosjekt som etablerer tiltak i marka. Denne erkjennelsen har vokst i løpet av prosjektet.

I forbindelse med større byggeprosjekter i marka har vi skiltet på stedet for å informere om hva som etableres, av hvem, når og hvor bygges det og hvorfor, samt konsekvenser for brukere i byggeperioden. Prosjektleder har vært kontaktperson med navn, epost og mobilnummer på skilt i marka slik at interesserte har kunnet ta direkte kontakt. Informasjon om planlagte, pågående og fullførte prosjekter er også formidlet innbyggerne via kommunens facebook og instagram-kontoer.

Prosjektet har brukt media aktivt og media har kontaktet prosjektleder og kommunen ukentlig om store og små saker i friområdene. Totalt ble det laget mer enn 400 mediasaker på Tromsømarkaprojektet fra 2011-2016.

Tromsømarkaprojektet ble opprettet samtidig som avisa Nordlys opprettet sin gratis ukesavis «Byavis Tromsø». Avisen ønsket å ha et sterkt bydelsfokus med en garanti om saker fra alle bydelene i hvert nummer. For et prosjekt som strakte seg over flere bydeler – og alltid hadde noe som kunne trekkes opp av hatten når avisa ringte og trengte en sak fra en bydel, var dette svært positivt. I ett og samme nummer av Byavis Tromsø var det omtalt fire forskjellige tiltak fra Tromsømarkaprojektet i fire bydeler, og nesten hver utgave hadde noe fra Tromsømarka.

Først og fremst er det lokalavisene i Tromsø (iTromsø, Nordlys, Byavis Tromsø) som har publisert saker om Tromsømarkaprojektet. Men også NRK Troms' nettavis har dekket Tromsømarka og tiltak i prosjektet. Støtte og «heiing» på prosjektet fra byens aviser var både uvanlig og kjærkomment for et kommunalt prosjekt¹.

Tromsømarkaprojektet og Tromsømarka fikk også stor oppmerksomhet i nasjonale media. Tilrettelegging for aktivt hverdagsliv i Tromsømarka

var hovedoppslaget i NRK Puls i februar 2013, og det ble vist flere innslag over mange minutter med flotte bilder og god omtale fra Tromsø og det som ble gjort i Tromsømarkaprojektet. Blant annet ble det arrangert en konkurranse mellom en drosjesjåfør og en skiløper om hvem som kom raskest fra Prestvannet til UNN med hhv drosje og på ski. Skiløperen vant med god margin (!) – noe som viste potensialet for å spare tid og miljøet i tillegg til at en får en frisk og helsebringende start på dagen ved å ta seg fram gjennom marka til jobb.

Prosjektleder deltok i Puls-programmet i mai 2015 for å snakke om muligheten for fysisk aktivitet i hverdagen gjennom å bevege seg gjennom marka til jobb. I november 2014 hadde NRK P1 Friluftsmagasinet en sending med fokus på bynært friluftsliv og tilrettelegging. Her ble Tromsømarka, Tromsømarkaprojektet og turveien rundt Sydspissen viet stort fokus gjennom intervju med ordfører, prosjektleder for Tromsømarkaprojektet og leder for Ishavskysten friluftsråd.

NRK P2 Ekko hadde i februar 2015 et program om konflikter i skiløypene der prosjektleder deltok fra studio i Tromsø i en diskusjon rundt temaet sammen med løypesjefen i Skiforeningen og en ekspert på friluftsløven. I forbindelse med kommunevalgkampen høsten 2016 ble det arrangert et politisk debattmøte om byutvikling i Tromsø 30. august i regi av NRK Valg med direktesending på NRK1. Prosjektleder fikk tre minutter på direkten i introduksjonen til programmet, der Tromsømarka som byens «Central Park» og betydningen for bymiljø, fysisk aktivitet og rekreasjon var tema.

Prosjektleder har i løpet av prosjektperioden holdt mer enn 80 presentasjoner internt, lokalt og nasjonalt om prosjektet, eller om emner som prosjektet har erfaring med. Blant annet ble prosjektet presentert på nasjonale arenaer som; friluftskonferansen (2014), stikonferansen (2015) og folkehelsekonferansen (2015). Internt i Tromsø kommune ble det holdt presentasjoner for enhetsledere i Tromsø kommune (2011), byutviklingskomiteen og kultur, idrett og oppvekst – komiteen (begge 2015).

Prosjektleder deltok på svært mange møter med bydelsråd, velforeninger, idrettsforeninger, interesseforeninger og brukergrupper for å spre informasjon om prosjektet og få innspill.

Etter hvert som tiltak i Tromsømarka er fullført, er det også gjennomført befaringer sammen med deltakere på konferanser og møter som har vært arrangert i Tromsø, der deltagerne fikk se og lære av tilretteleggingen som er gjort. Kunnskapsoverføring, rådgivning og inspirasjon for andre kommuner i nord er en viktig rolle for Tromsø kommune. Da partiet

¹ <http://nordnorskdebatt.no/article/prisverdig-friluftstiltak>

Venstre holdt landsmøte i Tromsø våren 2015, ble prosjektleder invitert til å holde foredrag om Tromsømarkaprojektet som inspirasjon for delegatene som kom fra store deler av kommune-Norge.

Prosjektleder holdt i 2014 foredrag for kommuner i Nordland som deltok på kurs i tilrettelegging av nærfriluftsområder i regi av Universitetet i Nordland, Miljødirektoratet og Nordland fylkeskommune.

I forbindelse med Friluftslivets år 2015 la statsminister Erna Solberg søndagsturen til Tromsømarka og Rundvannet søndag 7. september 2014. Med statsministeren var fire statsråder og daværende ordfører Jens Johan Hjort. Ordføreren badet i Langvannet på direkten på TV2. Prosjektleder viste rundt i området og fortalte om Tromsømarka og Tromsømarkaprojektet i halvannen time med innlagt kaffestopp ved Rundvannet.

Sosiale medier

Tromsømarkaprojektet har aktivt benyttet seg av de mulighetene som ligger i sosiale medier og nettmidier. Prosjektet har ikke hatt egen facebookside, men benyttet kommunens hovedkanal på facebook og instagram. Det har vært et godt samarbeid med Kommunikasjonsavdelinga i kommunen, som har vært svært behjelpelig med å lage nettsaker, lese korrektur, gi råd, designe materiell, legge ut på facebooksidene til kommunen og videreformidle relevante henvendelser via kommunens facebooksider til prosjektleder.

Det ville nok gavnet Tromsømarkaprojektet om det hadde hatt en egen facebookside. Samtidig har fraværet av én informasjons- og dialogkanal gjort at prosjektleder i større grad har måttet orientere seg ut over og bruke det som er av muligheter og tilgjengelige kanaler for å nå ut med informasjon og få tilbakemeldinger fra interessenter. Avisenes facebooksider var nyttige for å få innsikt i diskusjoner angående Tromsømarka, tiltak, brukerkonflikter, og hvor brukere ønsket tilrettelegging.

Prosjektleder har nå og da gått inn i debatter i kommentarfeltet for å informere eller korrigere der det var nødvendig eller ønskelig. Dette ble gjort med prosjektleders private facebookprofil. Å skille hva som er private meninger og hva som er informasjon i kraft av kommunalt ansatt prosjektleder, var en balansegang som viste seg å være utfordrende og

som det heller ikke finnes klare retningslinjer for. Prosjektleder endte opp med å undertegne med kommunal signatur når han uttalte seg i kraft av stillingen. Det var viktig at det ikke skulle foregå saksbehandling via facebook, men samtidig skulle en være åpen for innspill og tidvis kunne gi uttrykk for hva som er rådende oppfatning fra kommunens side om saker som det er debatt rundt.

Særlig ble diskusjonene rundt hundehold, avføring fra hunder, forsøpling, ulovlig camping og sist, men ikke minst konflikten mellom fotgjengere og skiløpere i lysløypa gjengangere i kommentarfeltene. Prosjektleder så det som viktig å kunne kommunisere direkte med brukere og meningsbærere. Det bidro trolig til å dempe konfliktnivået. At så mange brukere av marka også er aktive brukere av sosiale medier og deler bilder og opplevelser derfra, bidro til viktig kunnskap om hvordan tiltakene ble tatt imot. Sosiale medier var også en svært god kanal for å "spre ordet" om hva som finnes i marka til nye potensielle brukere.

Tromsøværingene har vært flinke til å gi politikere og kommunen ros for det som har skjedd. Politikerne har også vært flinke til å omtale tiltakene i marka via sine facebooksider. Dette er en positiv tilbakemeldingssløyfe som har fungert godt.

Kommunevalgkampen høsten 2016 viste også et voldsomt engasjement fra befolkningen via sosiale medier og tradisjonelle medier for å ta vare på Tromsømarka etter at det hadde blitt foreslått boligbygging på deler av Sandneseiendommen i Grønnåsen i forbindelse med behandlingen av kommuneplanens arealdel. Samtlige politiske partier markerte at de ville ta vare på grøntområdene.

I juni 2014 ble facebooksidene Nye Charlottenlund opprettet. Siden ble driftet av Tromsø kommune ved prosjektleder for Tromsømarkaprojektet og kommunikasjonsavdelingen.

Befolkningen ble bedt om å komme med innspill til hva som skulle etableres på Charlottenlund i forbindelse med den store oppgraderingen. Mange tok oppfordringen og la ut bilder og ønsker fra reiser fjernt og nært. Prosjektgruppa for Charlottenlund la stor vekt på innspill og kommentarer fra facebooksidene og flere av forslagene ble realisert. Siden ga også et innblikk i hva som ble oppfattet som viktig for brukerne og prosjektet ble forsøkt utviklet i tråd med dette.

Etter at anleggsarbeidet på Charlottenlund tok til i juni 2015 ble Nye Charlottenlund-siden brukt til å informere om hva som skjer på Charlottenlund både av arbeid og omtale av nye attraksjoner som ble ferdigstilt. Siden hadde 1750 følgere og ble lagt ned fra årsskiftet 2017.

Økonomi

Prosjektet hadde opprinnelig en tidsramme på fire år med finansiering fra Tromsø kommune på 3 millioner kroner til investering i fysiske tiltak i marka og 1 million kroner til drift, hvert år.

For 2014 ble avsatte midler over investeringsbudsjettet økt til 5 millioner kroner til oppgraderingen av Charlottenlund aktivitets- og friluftspark. I 2015 ble det omdisponert 4 millioner kroner fra posten 'Nærmiljø og lek' på Park og vegs budsjett for å bidra til oppgraderingen av Charlottenlund. Prosjektet ble gitt bevilgning over kommunens økonomiplan med 3 millioner kroner i 2015 og 2016 i sin helhet til Charlottenlund. Totalt er det avsatt 24 millioner kroner til prosjektet fra Tromsø kommune.

Ved prosjektets avslutning var det brukt 33 millioner kroner på investeringer i fysiske tiltak i Tromsømarka 2011-2016. Prosjektet har hentet inn ca 9,6 millioner kroner i ekstern finansiering av tiltakene. Forbruk drift er 3,8 millioner kroner i prosjektperioden. Dette har gått til lønn, arb.avgift, pensjon for prosjektleder og prosjektmedarbeidere samt driftstiltak i marka.

Forutsetningen for å kunne søke eksterne midler er som oftest at prosjektet selv har bidratt med minst 50 % av totalkostnaden som egenandel. Prosjektmidler brukt som egenandel i søknader, og personalressurser avsatt til å skrive søknader, er en kritisk suksessfaktor for å få mer penger inn i prosjektet og realisere tiltakene.

Tromsømarkaprojektet har også gått sammen med andre aktører som har lagt infrastruktur gjennom friområdene. Ved at prosjektet har spleiset med private utbyggere har det blitt en vesentlig kvalitetsheving slik det f.eks ble gjort da Troms Kraft benyttet turveien langs Langvannet til å legge nye kabler, og det ble anlagt ny turvei av høy kvalitet og god bredde. Kvitebjørn Varme etablerte høsten 2015 ny fjernvarmetrase mellom Olsgårdveien og Templarheimen. Det var en forutsetning for å gå gjennom marka at det ble etablert ny turvei i traseen, og at det ble gjort i samråd med Tromsømarkaprojektet.

Statskog Troms ga Tromsømarkaprojektet en gapahuk i gave i forbindelse med Friluftslivets år. Gapahuken ble satt opp av DREIS på Charlottenlund.

Midler til lavterskel fysisk aktivitet fra Helsedirektoratet ble brukt til blant

annet å kjøpe inn skiutstyr til samtlige elever i de to innføringsklassene på Borgtun barneskole. De kan ta med seg utstyret hjem, og det går i arv til nye elever når de er ferdige på Borgtun. Skolen bruker ski og friluftsliv aktivt i integreringen av nye tromsøværingere.

Mange av de mindre tiltakene som gruslegging av små turveier, vegetasjonsrydding og klopping er utført på dugnad av velforeninger, bydelsråd, idrettslag og friluftsansjoner. Tromsømarkaprojektet har organisert dette, og skaffet utstyr, grus, planker, redskap med mer. Deretter har dugnaden blitt utført under kommunal veiledning. Dette gjør at midlene strekker lenger, er ubyråkratisk og raskt, samt gir eierskap til de nære friområdene hos beboerne - og litt midler i lagkassa.

Ekstern finansiering av tiltak i Tromsømarkaprojektet

- Til større prosjekt er det søkt om **spillemidler**, og samtlige søknader har blitt innvilget i løpet av prosjektperioden. Totalt 4 343 000 kroner.
- Tilskudd fra **Sykkelbyen Tromsø** til sykkeltilrettelegging i marka; 2 millioner kroner og pumptrack på Charlottenlund; 750 000 kroner.
- Tildeling fra **Sparebank 1 Nord-Norge fondet** til klatrepyramiden på Charlottenlund; 650 000 kroner.
- Tildeling fra **Gjensidigestiftelsen** til treningsparken i Telegrafbukta (tildelt Sør-Tromsøya bydelsråd og så overført som egenandel fra bydelsrådet); 150 000 kroner.
- **Fremtidens byer** støttet utviklingen av Langvannet badepark med 175 000 kroner og **Avdeling for byutvikling** gikk inn med egenandel på samme beløp.
- Tilskudd til skilting og informasjonstavler fra **Gjensidigestiftelsen** og **Troms fylkeskommune**; 300 000 kroner.
- Bevilgninger over tre år til aktivitetsskapende tiltak rettet særlig mot barn og unge fra **Miljødirektoratets nærmiljøatsing**; totalt 700 000 kroner. Brukt både til drift og investering.
- Prosjektstøtte fra **Helsedirektoratet** til utvikling av lavterskel fysisk aktivitet; 270 000 kroner.
- Bidrag til tidligtråkking av løyper fra **UiT, UNN og Troms fylkeskommune**; 150 000 kroner.

Tildelte spillemidler 2011-2016

Spillemiddelprosjekt	Tildeling
Sydspissen turvei del 1	200 000
Sydspissen turvei del 2	200 000
Telegrafbukta treningspark	169 000
Telegrafbukta sandvolleyballbane	200 000
Charlottenlund treningspark	169 000
Rundvannet fiskepark – brygge	252 000
Rundvannet treningspark	300 000
Turvei Prestvannet-Tverrforbindelsen	1 000 000
Turvei Stakkevollan-Gimle	300 000
Lysanlegg turvei Stakkevollan-Gimle	653 000
Charlottenlund kunstgressbane	300 000
Charlottenlund løpebane	300 000
Charlottenlund sandvolleyballbane	300 000
Totalt	kr 4 343 000

Forbruk investeringsprosjekter i Tromsømarka 2011-2016

Delprosjekt	Totalkostnad (inkl. mva.)
Sandvolleyballbane Telegrafbukta	377 954
Benker og rasteplasser	986 209
Skilting/informasjon	738 895
Sydspissen turvei	2 791 433
Lysløypa/turveier/stier	7 500 626
Nye Charlottenlund*	14 667 700
Langvannet badepark	578 431
Treningsparker**	1 238 021
Hundebokser	204 976
Turvei Stakkevollan-Gimle	1 984 930
Rundvannet fiskepark	415 461
Andre tiltak ikke fordelt på delprosjekt	1 585 606
Totalt	kr 33 063 242 (inkl. mva.)

*Pumptrack og hundepark ble etablert utenom oppgraderingen av Nye Charlottenlund

**Medregnet innkjøp av treningspark på Rundvannet, eks oppsetting.

Sydspissen turvei

Utført: 2011-2012 og 2014

Entreprenør: Bydrift

Landskapsarkitekt: Tobias Hübscher

Prosjektleder: Henrik Romsaas, Tromsø kommune - Park og veg

Kostnader: Ca 2,8 millioner

Finansiering: Tromsø kommune, spillemidler 400 000 kroner, HelseDirektoratet 50 000 kroner

Turveien rundt Sydspissen forbinder Ishavspromenaden fra sentrum med friområdene i Telegrafbukta og Folkeparken. Turveien er den første turveien i Tromsø kommune som går langs fjæra – og har blitt svært populær på kort tid.

Friområdet og turveien rundt Sydspissen ble regulert gjennom en lang prosess i regi av Tromsø kommune fram til endelig vedtak i 2009.

Allerede før Tromsømarkaprosjektet startet opp i 2011 var bygging av første del av turveien fra Telegrafbukta mot Robukta i gang. Tromsømarkaprosjektet tok over arbeidet med turveien og etablerte turveien videre mot Sydspissen sommeren 2012 og fra Lanesbukta mot Sydspissen sommeren 2013.

Øst for Robukta ble turveien hevet på bakgrunn av erfaringene fra stormfloen i november året før. Muren ved oppstillingsplassen for Sydspissen krigsfangeleir ble gjenoppbygget da den var rast delvis ut. Her var det viktig at turveien skulle passere muren uten å skade denne utilbørlig og samtidig ivareta dens viktige funksjon som kulturminne.

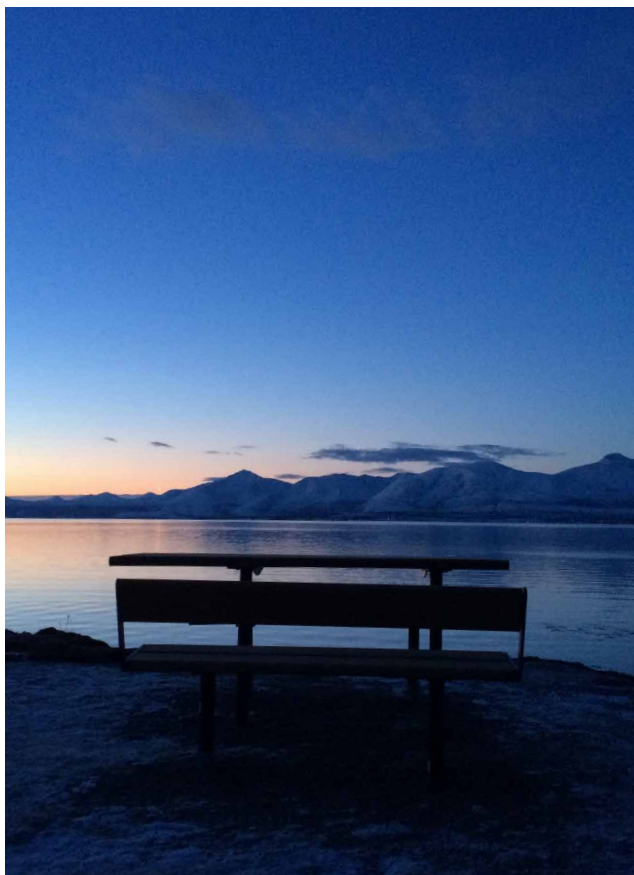
Manglende avtale med grunneier og dermed tilgang til to eiendommer ved Sydspissen gjorde at det var et stykke på 140m mellom de to ferdigstilte delene som ikke lot seg etablere som turvei. Sommeren 2014 kjøpte Tromsø kommune eiendommene. Hytta på Sydspissen ble revet 16. september og turveien fullført samme høst.

Også Sjølins steinhoggersjø ble revet for å gi plass til turveien. Noen av steinene som skulle bli gravsteiner, har blitt brukt som stabbesteiner langs turveien i steinbruddet.

Turveien rundt Sydspissen er i alt 1,1 km lang og i sin helhet etablert av Bydrift. Den er bygget som en smal turvei, kun 1,8 m bred for å minimere inngrep og er tilpasset landskapet uten grøfter og med utstrakt prosjektering i felt sammen med Bydrift, landskapsarkitekt og prosjektleder.

Turveien er universelt tilrettelagt med slake stigninger egnet for rullestol og hvilepunkter med benker underveis, samt parkering for bevegelsehemmede ved Lanesbukta og Sydspissen.

Etter avtale med grunneierne er turveien ikke lyssatt. Her skal en kunne se nattehimmel og nordlys uten forstyrrende lys.

Langs turveien er det gjort en kraftinnsats for å fjerne tromsøpalmer, og resultatet etter tre år med oppgraving er at bestanden er sterkt redusert og mange steder helt borte.

Dialogen med grunneierne har vært tett og deres ønsker og behov har vært lyttet til og imøtekommet så langt det lar seg praktisk og økonomisk gjøre utfra en helhetsvurdering. Kontinuerlig dialog har vært viktig for prosjektet. Prosjektet har også nytt godt av god juridisk bistand fra Eiendomskontoret for å få sluttført avtaler med grunneierne langs turveien.

Det er ønskelig å få satt opp en informasjonstavle langs turveien om Sydspissen fangeleir og de synlige restene av denne.

Fjærområdet rundt Sydspissen, som tidligere fremsto som lite tilgjengelig for allmennheten, er nå blitt en av de mest populære turveiene i Tromsø. Fra august 2015 til august 2016 ble det registrert 117 000 passeringer forbi telleren ved Robukta, og folk går der året rundt.

På Sydspissen kommer våren først, og det er gjerne snøfritt fra slutten av mars. I sørveggen på naustene langs turveien kan solhungrige tromsøværingene finne varme i vårsola.

Før

Etter

Oppgradering av lysløypa Midt-Tromsøya

Utført: 2012 og 2013

Entreprenør: Grav & Spreng (2012) og Workinn AS (2013)

Landskapsarkitekt: Nina Schneider, Tromsø kommune - Park og veg

Prosjektleder: Henrik Romsaas, Tromsø kommune - Park og veg

Kostnader: Ca. 7,3 millioner

Finansiering: Tromsø kommune, spillemidler 1 million kroner,
Sykkelbyen Tromsø 2 millioner kroner

Lysløypa mellom Prestvannet og Skibrua over skistadion ved Templarheimen er den mest brukte traseen i turveinettet i Tromsø. Den var preget av mange års slitasje siden etableringen på 80-tallet med store utfordringer med mye vann i og ved turveien i et flatt myrområde med lite naturlig avrenning.

Potensialet for mer bruk til daglig transport, friluftsliv, rekreasjon og fysisk aktivitet var stort, og det var derfor naturlig at dette strekket var det første som ble oppgradert i 2012.

Året etter ble lysløypa mellom Holtvegen og Langnesvegen, samt turveien mellom Prestvannsvegen og Biskop Berggravs gate utbedret. Totalt ble

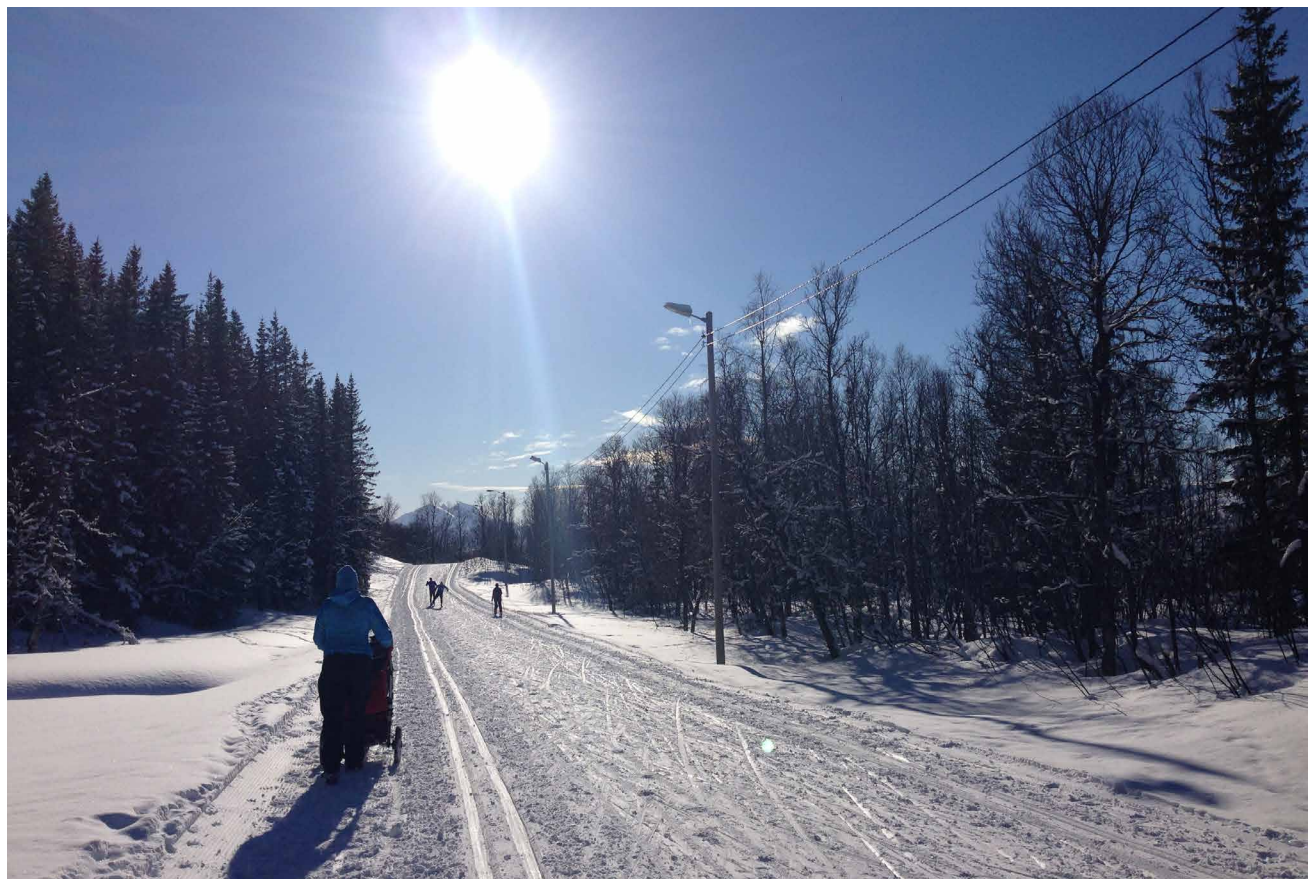
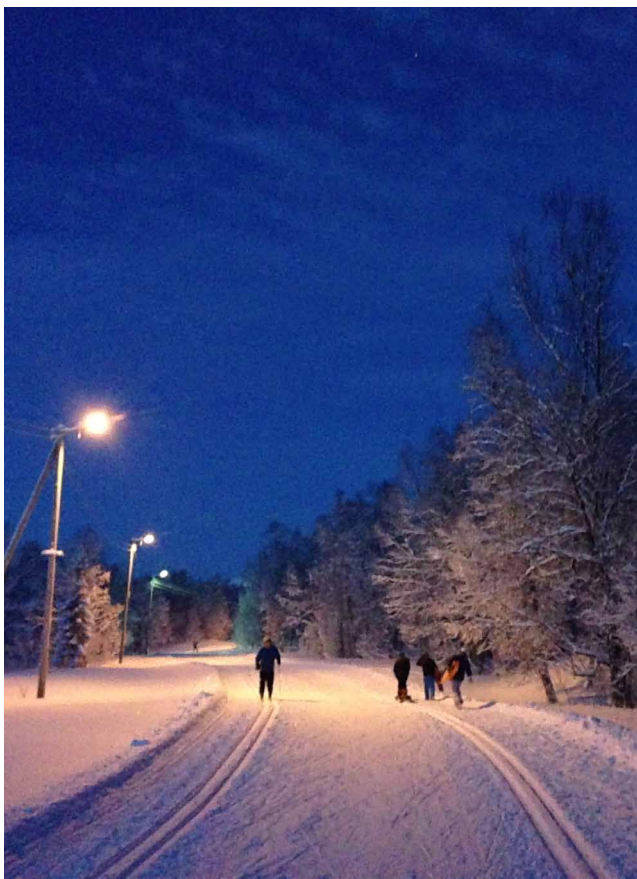
4,2 km av lysløypa oppgradert til ny standard.

Forut for arbeidene ble det utarbeidet nye profiler for oppbygging av turveiene. Profilene skulle danne ny norm for alle nye turveier i Tromsø kommune. Traseen skulle fungere som bred og god turvei sommerstid for gående, løpende og syklende der det skulle være plass til å passere hverandre uten å skape farlige eller ubehagelige situasjoner. Økt bredde på underlaget med en bred skulder utenfor turveien samt bedre drenering, skulle også gjøre det mulig å trække gode skiløyper selv ved lite snø. Lysløypa trakk med to klassiskspor på hver side av en fristilzone på minimum 3 m og en gåsone på 1,5 m.

Bredden på turveien ble økt fra 2 til 3 m med tilsådde jordskuldre og takfall for å drenere vekk vannet. Tidligere var standard toppdekke på turveiene grus med grovhet 0-22 mm. Det ble nå endret til 0-11 mm for å få en jevnere, hardere overflate med bedre og raskere binding av massene. Tykkelsen på de enkelte lagene ble økt for å tåle kjøring bedre. Det ble gjort forsøk med å bruke utlegger da toppdekket skulle legges, og det fungerte så bra at det har blitt standard ved senere turveibygging.

Arbeidene i lysløypa foregikk uten å stenge for ferdselen, og uten bruk av gjerdet. Maskinførerne tok hensyn til brukerne, utviste en imponerende årvåkenhet, og publikum holdt god avstand og var smidige.

Oppgraderingen ga en stor kvalitetsheving av lysløypa. Tilbakemeldingene fra brukerne har vært svært positive, og den fungerer godt året rundt – også ved mye nedbør og snøsmelting. Det nye grusdekket er behagelig å gå, løpe og sykle på. Vannet på og langs løypa er drenert vekk. I overgangen høst/vinter er det ikke lenger dammer og åpne drag som vanskeliggjør tråkking på lite snø, og standarden på skiløypene og tråkkingen er i dag høy. God bredde på turveien og løypa gjør at det er plass til alle både sommer og vinter.

For de mange som går eller sykler i lysløypa til og fra jobb og fritidsaktiviteter eller som trening og rekreasjon, er lysløypa et trygt, raskt og enkelt sted å ferdes.

I 2013 kom snøen og frosten tidlig. Med gode grunnforhold i lysløypa kunne det tråkkes spor hele vinteren fra midten av oktober og helt til slutten av april. Ingen by i Norge kan vise til samme lange skisesong – midt i byen.

Treningsparker

Utført: 2013 og 2017

Entreprenør: Bydrift

Prosjektleder: Henrik Romsaas, Tromsø kommune - Park og veg

Kostnader: Ca. 1,6 millioner

Finansiering: Tromsø kommune, spillemidler 638 000 kroner, Sør-Tromsøya bydelsråd/Gjensidigestiftelsen 150 000 kroner

Sommeren og høsten 2013 satt Bydrift opp to utendørs treningsparker med ti apparater i hver park; en i Telegrafbukta og en på Charlottenlund. Dette var de første Tufteparkene som ble etablert etter at den første parken i Asker ble satt opp i 2012. I 2017 er det over hundre Tufteparker over hele Norge. Erfaringene fra parkene i Tromsø har blitt brukt som referanse og veiledning for etablering av flere av de andre treningsparkene i Norge.

Treningsparken i Telegrafbukta var et samarbeid med Sør-Tromsøya bydelsråd som fikk tildelt midler fra Gjensidigestiftelsen, og Tromsø kommune ble tildelt spillemidler. Parken på Charlottenlund fikk spillemidler og ble ellers finansiert via Tromsømarkaprosjektet.

Grunnet mange kabler i bakken måtte parken på Charlottenlund løftes over bakkenivå. Området er gitt en innramming med en trapp i granittstein og beplantning i bed. Trappa fungerer også som et treningsanlegg i

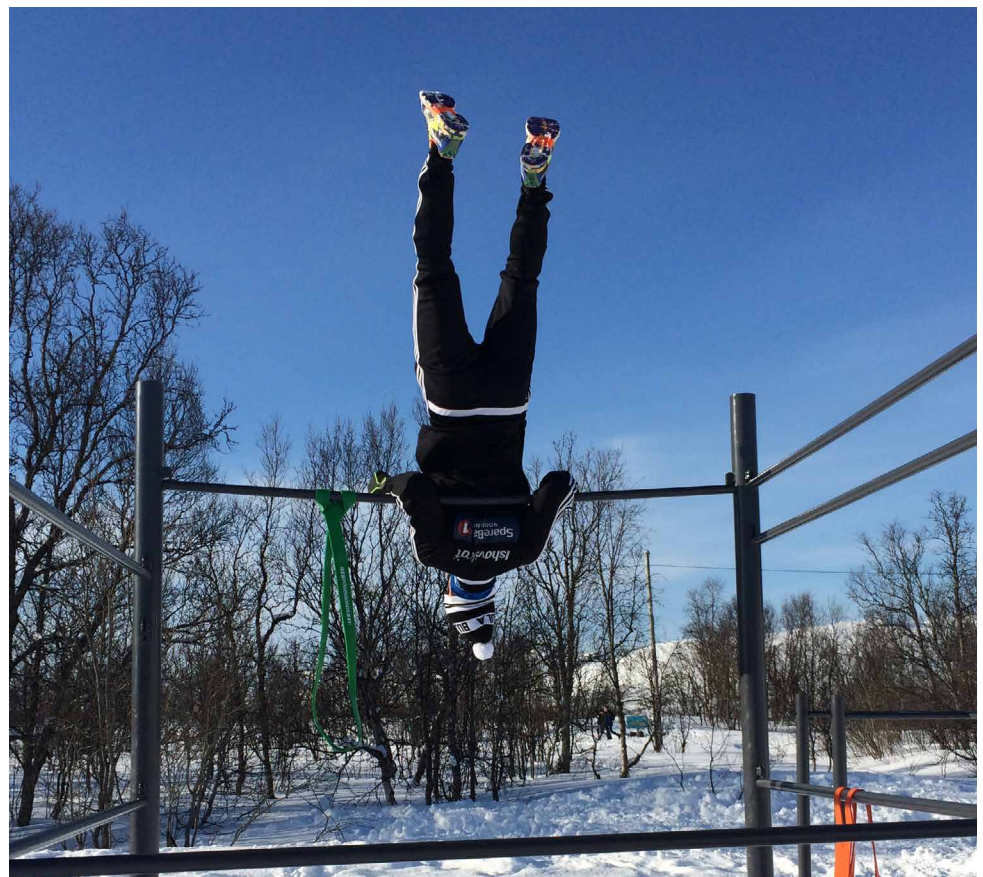
seg selv. I parkene er det satt opp skilt med instruksjon for 50 øvelser. Det er lagt gummiheller under apparatene i Telegrafbukta. Sommeren 2018 skal det også legges granulatfritt kunstgress under apparatene på Charlottenlund. Kunstgressflaten øker også arealet for trening.

Treningsparkene har blitt svært populære og brukes av et stort spekter av befolkningen; fra barn som klatrer og leker i apparatene til enkeltbrukere, treningsgrupper, personlige trenere og eldre som har sin daglige tur hit for å trene og tøy.

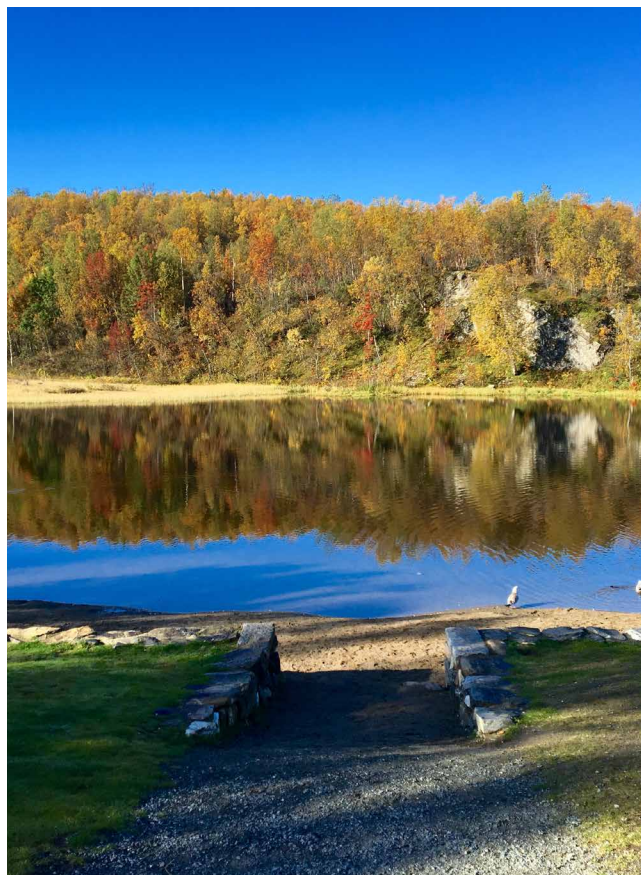
DREIS laget vekter til bruk i treningsparkene av massive grantrær som de har felt i marka. Med tau gjennom blir de funksjonelle vekter som også kan brukes til å nå opp til apparatene om en ikke er høy nok eller gjøre øvelser der en kun senker kroppen.

Høsten 2017 ble den tredje treningsparken etablert, - foran Trykkbassenget ved Rundvannet, slik at også befolkningen nord på øya får sitt utendørs treningsstudio. Denne parken fikk spillemidler tildelt i 2015, men har blitt utsatt flere ganger i påvente av avklaringer rundt lokalisering. Parken får lys, benker og kunstgress sommeren 2018.

Langvannet badepark

Utført: November-desember 2014

Entreprenør: Bydrift, Nicu construct

Landskapsarkitekt: Eimear Tynan, Tromsø kommune - Park og veg

Prosjektleder: Henrik Romsaas, Tromsø kommune - Park og veg

Kostnader: Ca. 580 000 kroner

Finansiering: Tromsø kommune, Fremtidens byer 175 000, Avdeling for byutvikling 175 000 (egenandel)

Fra befolkningen på Stakkevollan ble det fremsatt ønske om at badeplassen skulle bli bedre tilrettelagt da det ble arrangert idéverksted i bydelsløftet for Stakkevollan i 2011.

For å avklare om vannet var egnet for mer tilrettelegging for bading, ble Akvaplan-niva engasjert for å gjøre undersøkelser av vannkvalitet i 2012. Rapporten viste at vannet var lite attraktivt for bading pga bløtt bunnssubstrat, men at en samlet vurdering av de analyserte vannkvalitetsparametrene tilsa at det var egnet.

Ved opparbeiding av badeparken høsten 2014, fjernet vi derfor bunnslammet i et område på ti meter ut fra land i 35 m lengde der stranden skulle anlegges. 250 tonn sand ble kjørt på for å danne sandstrand over og under vann. Rullestolrampen fra Telegrafbukta ble

flyttet til Langvannet etter avklaring med Kommunalt råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

En 35 m lang steinmur ble anlagt for å skille stranda fra gressarealene som ligger på et høyere nivå. DREIS produserte bord og benker og sådde til området i 2015.

Badeparken ved Langvannet ble en suksess sommeren 2015, men etter en lang periode med tørt, varmt vær og lite tilsig av vann, ble det i slutten av august samme år påvist høye konsentrasjoner av bakterier i en vannprøve. Bading ble derfor frarådet, og det ble satt opp skilt og informert via media. Nye bakterieprøver i perioden etter viste bakterietall som tilsa at det igjen kunne bades. Som følge av hendelsen tas det ukentlig prøver på flere steder i Langvannet gjennom sommersesongen, og det informeres om resultatene på kommunens nettsider.

Prøvetakingen viser at det en kort periode hver sommer er for høyt bakterieinnhold i Langvannet, spesielt ved rullestolrampen og strandkanten. Årsaken er trolig avføring fra vannlevende fugl og dårlig gjennomstrømning i vannet. Publikum blir derfor bedt om å ikke mate fugler ved Langvannet i badesesongen. Utenom denne perioden er det egnede forhold for bading.

Badeparken på Langvannet har blitt et populært utfartssted for store og små fra hele nordøya. Skoleklasser og barnhager bruker området mye.

Rundvannet fiskepark

Utført: 2014-2015

Entreprenør: Bydrift, Simonsen snekkerverksted

Prosjektleder: Henrik Romsaas, Tromsø kommune - Park og veg

Kostnader: Ca 500 000 kroner

Finansiering: Tromsø kommune, spillemidler 252 000 kroner, Tromsø casting og fluefiske (dugnad brygga)

Rundvannet har vært populært som utfartssted i årtier. På 90-tallet ble vannet tilrettelagt som fiskepark av Tromsø jeger- og fiskeforening med grillplasser, små brygger, plankegang og aktiviteter ved vannet. Tromsømarkaprojektet ønsket å fortsette denne tilretteleggingen med tiltak som styrket stedet som sosial møteplass for barnehager og skoler i området.

I 2014 satt Bydrift og Simonsen snekkerverksted opp en gapahuk av en helt ny type for Tromsø, ved Rundvannets østside. Gapahuken er en spennende blanding av gapahuk, lavvo og mongolsk jurtt i vedlikeholdsfri sibirsk lerk, designet av Terese Simonsen, Steinsvik arkitektkontor. Bålplassen ved gapahuken fikk samtidig en sterkt tiltrengt oppgradering med nye trebenker samt nytt bord designet og produsert av elever på ungdomsbedriften ved Langnes ungdomsskole.

I forbindelse med statsminister Erna Solbergs søndagstur i Tromsømarka i september 2014 ga statsministeren en ekstra tildeling av spillemidler til ny brygge ved Rundvannet. Trofi produserte brygga, og TCCFF sto for monteringen. Brygga brukes til trening og konkurranser i casting og tjener også som utsett for kanoer og til rekreasjon. Sommeren 2016 ble det montert en redningsstige i front etter henvendelse fra Stakkevollan skole. Det har dessverre vært en del tilfeller av tagging på gapahuken og generell forsøpling. DREIS, Bydrift og beboere i området gjør en stor innsats med å rydde opp.

Tromsø jeger- og fiskeforening har fått tilskudd fra Tromsømarkaprojektet til innkjøp av ruser og har fisket ut store mengder ørekyte fra vannet. Rundvannet fiskepark har blitt et fint tilskudd til friluftslivet på nordøya.

Stakkevollan - Gimle: Turvei med lys

Utført: Desember 2014-august 2015

Entreprenør: Liland entreprenør, Bravida

Landskapsarkitekt: Eimear Tynan, Tromsø kommune - Park og veg

Prosjektleder: Henrik Romsaas, Tromsø kommune - Park og veg

Kostnader: Ca. 2,0 millioner (kommunens andel)

Finansiering: Tromsø kommune, spillemidler 953 000 kroner, Troms Kraft (deres arbeid)

Turveien mellom Stakkevollan og Gimle er 1,1 km lang og svært mye brukt til daglig transport fra hele nordøya inn mot blant annet UiT og UNN, samt til rekreasjon, friluftsliv og som adkomst til Rundvannet og Langvannet. En avstikker til lysløypa mot Hamna gjør at også denne delen av nordøya kan bruke grøntområdene til en rask og grønn snarvei.

Helt fra starten av prosjektet, ønsket bydelsråd, velforeninger og brukere at turveien burde gjøres bredere og oppgraderes med lys og tråkkes ved snøfall. Fra 2012 ble det gjort forsøk med å trække skiløype og gangsoner på strekningen og fra 2013 ble trækking av traseen en del av Bydrifts ordinære løypekjøring om morgenen, til stor glede for mange. Stakkevollan velforening hugget i 2011 skog langs traseen på oppdrag

fra Tromsømarkaprosjektet for å gjøre det mulig for tråkkemaskinen å komme frem.

Da Troms Kraft skulle legge nye kabler til trafostasjonen ved Varden, bød det seg en mulighet for å oppgradere turveien til 3m bredde med nytt toppdekke og sette opp 26 nye lysstolper. Samtidig gravde Troms Kraft opp turveien og la rør i OPI-kanal på strekningen. Samarbeidet gjorde at vi sparte penger på grunnarbeidet, og Troms Kraft fikk bruke grunnen i turveien. Oppgraderingen ble finansiert med egenandel fra Tromsømarkaprosjektet og spillemidler til lysanlegget og turveien.

Arbeidet ble utført uten stenging av turveien takket være smidighet fra publikum og entreprenør med et sterkt fokus på at det skulle være mulig å ha åpen passasje hele anleggsperioden. Ny belysning med LED lyser opp turveien, men holder områdene rundt fri for lysforurensning. I hver ende av turveien er det etablert parkeringsplass for bevegelseshemmede, og det er satt ut benker.

Telleren ved Langvannet viser en økning i ferdselen på 30-50 prosent i enkelte perioder etter oppgraderingen. Morgen og ettermiddag er det en jevn strøm av fotgjengere og syklistere mellom nordøya og UNN/UiT.

Benker, bord og rasteplasser

Utført: 2012 - 2016

Entreprenør: DREIS, Stop digging, Bydrift og Grav & Spreng

Landskapsarkitekt: Nina Schneider, Tromsø kommune - Park og veg

Prosjektleder: Henrik Romsaas, Tromsø kommune - Park og veg

Kostnader: Ca. 1,0 million

Finansiering: Tromsø kommune, Helsedirektoratet 50 000 kroner

For mange eldre og folk med funksjonsutfordringer er tilgang på benker avgjørende for at de kan bruke friområdene. Benker er gode hvileplasser og mange trenger en pust i bakken med jevne mellomrom. Benker og bord er også møteplasser og turmål ved grillplasser, utkikkspunkt og langs turveiene.

Etter anbudskonkurranse i 2012 der det var etterspurt en urban benk som passet for friområder, ble 58 benker og 12 bord av typen Vestre April kjøpt inn. Benkene er både med og uten armlener og enkelte er også uten rygg. Armlener er viktig for at en del skal komme seg både opp og ned på en sikker måte.

Benkene er plassert langs lysløypa, rundt Sydspissen, i Folkeparken, Telegrafbukta, Charlottenlund, Templarheimen ved Skattøravannet og Prestvannet og flere andre steder. Tromsøfolk kunne komme med forslag til hvor benkene skulle stå. Bydelsrådene fikk også benker de kunne fordele i sine områder og Tromsømarkaprosjektet ordnet montering. Benkene og bordene er fastmontert.

DREIS ble i 2014 forespurt om å tegne og produsere åttemanns benkebord på sin snekkeravdeling. I årene etter dette har de produsert og satt ut ca 60 benkebord og 20 bålbenker i Tromsømarka. DREIS har også hatt oppfølging med vedlikehold og reparasjoner av disse og møblene fra Vestre.

Benkebordene er solide og funksjonelle, og de kan flyttes og samles ved større arrangementer som f.eks Eldrefestivalen i Telegrafbukta.

Ved turveien langs Langvannet er det høyere tetthet av benker enn vanlig av hensyn til pasienter og pårørende ved Vardesenteret og UNN.

På ski rundt Varden

Stüsykling i Doktordalsåsen

Kveld ved Prestvannet

På ski over Prestvannet i februar

Telegrafbukta

Telegrafbukta har i årtier vært byens mest populære friområde og har vært godt tilrettelagt og opparbeidet gjennom tidligere prosjekter. Tromsømarkaprosjektet har utviklet området videre.

Slitasje på vegetasjonen og gressplenen grunnet stor bruk er en utfordring i Telegrafbukta. Likeså er forsopling og hærverk fra fester og store sammenkomster et daglig problem i sommermånedene, og Bydrift bruker store ressurser på å rydde området. Det er satt opp dypsiloer og grillbokser ved utgangen av området, og publikum henstilles om å ta med seg ut det de tar med seg inn. Bydrift skjøtter området med gressklipping, trepleie og daglig tilsyn og vask av toalettet i sommermånedene. DREIS har fra 2016 raket opp og fjernet tang på stranda i Telegrafbukta regelmessig.

I 2013 etablerte vi en ny sandvolleyballbane ved siden av den gamle. Sanden på den gamle banen var lite egnet for bar hud pga skarpe stein, og sanden ble skiftet til samme sand som på nye banen samt at det ble satt opp nye stolper, nett og banemarkering. Rundt banene ble det satt benker. Nå kan det arrangeres turneringer og være plass til at flere kan spille samtidig.

Ved siden av sandvolleybanene ble det anlagt en utendørs treningspark

med ti apparater i samarbeid med Sør-Tromsøya bydelsråd. Begge anleggene har blitt svært populære.

DREIS har produsert et stort antall benkebord og benker til Telegrafbukta, og bordene er i flittig bruk. Stadig flyttes bordene rundt omkring i området til skoleavslutninger, grillfester og hyggelige lag og langbord med 4-5 bord på rekke er ofte å se.

Sommeren 2017 ble turveien fra Sydspissen forlenget over til gressletta i Telegrafbukta og fra Paradisbukta forbi det gamle akvariebygget. Her gikk det tidligere sti med stor slitasje og mye stein. Nå er det sammenhengende universelt tilrettelagt turvei 1,5 km fra Lanesbukta til Stornaustet ved Kvitnesgården.

Tre faste fellesgriller er satt opp høsten 2017 i tillegg til flere mobile griller laget av innsatte i Tromsø fengsel.

Moloen fikk nytt betongdekke sommeren 2017 etter at det gamle dekket ble vasket vekk av høststormene.

Telegrafbukta huser Buktafestivalen tre dager i juli hvert år, og en rekke mindre arrangementer legges hvert år hit. Vinterstid er stedet svært populært for å se nordlys da det er bynært og mørkt.

Folkeparken

Tromsøens skogselskap opparbeidet på starten av 1900-tallet Folkeparken på Sør-Tromsøya som et arboret med treplanting, stier og grøfter for bevaring av skogen i villastrøk og langs spaserveier «*slik at ogsaa de som sliter haardest i uken og har minst raad og anledning til lange feriereiser kan ha nogen steder at hygge sig om søndagene og gjerne en ørkesløs kveld med*»*. Skogen i Folkeparken har etter dette vært lite kultivert og bærer i dag preg av en naturskog med innslag av plantede trær.

I 2008/2009 etablerte Sør-Tromsøya bydelsråd i samarbeid med Tromsø kommune et nærmiljøanlegg med akebakke, lys og benker i Folkeparken.

I 2013 fikk hele lysløypa og turveien gjennom Folkeparken med avstikker ned til Kvaløyveien et nytt lag med toppdekke slik at den har en bedre, tørrere og jevnere overflate for bedre fremkommelighet til fots, på sykkel og som underlag for skiløype.

Tromsømarkaprosjektet har med hjelp fra Skoggruppa i Miljøtjenesten Sør-Tromsøya bygget ti klopper og små bruer over flere av grøftene i Folkeparken. Tromsø sykkelklubb har lagt ut klopper på flere av de våte partiene i nedre Folkeparken finansiert av prosjektet, slik at de kunne arrangere terrengrittet Tromsørittet her uten å skade vegetasjonen. Folkeparken er et av stedene der våren kommer tidligst i Tromsø, og

mange stisyklister og løpere tar området tidlig i bruk når det blir bart.

DREIS har drevet noe tynningshogst langs stier og ved utkikkspunkter ved Kjærlighetsstien og tatt ned trær som har falt over de mange stiene i Folkeparken.

Ved Engensnaustet i fjæra nedenfor Mortengården er det kjørt på jord, sådd til, satt ut benker og området er sperret for parkering med store steiner. Området som tidligere var oppkjørt, er nå blitt et tilbaketrasket friområde for grilling og kveldssol litt unna Telegrafbukta.

Langs fjæra ved Kvitnesgården og fra parkeringsplassen ned til Stornaustet ble det i 2014 lagt duk, grus og etablert nye grøfter og rør slik at dette inngår som en opparbeidet del av turveisystemet rundt Sydspissen-Telegrafbukta. Foran Kvitnesgården ble det satt opp en benk. Tromsøpalmer er fjernet hvert år på dugnad, og bestanden er nå kraftig desimert i hele området.

Badetrappa på trekaia ble reparert av DREIS slik at det er mulig å gå opp av vannet uten å bli revet opp av spisse rur. På kaia ble det satt ut bord og livbøye.

*Ytreberg, Tromsø bys historie

Charlottenlund aktivitets- og friluftspark

Utført: 2015-2017

Entreprenører: Bydrift, Caverion (lys), A. Markussen AS (løpebane), Polytan (kunstgressbane), Grav & Spreng AS (pumptrack), DREIS

Landskapsarkitekt: Steinsvik Arkitektkontor AS/Lo:Le landskap og plan AS v/ fagansvarlig landskapsarkitekt Mari Bergset

Prosjektledere: Henriette Jordheim, Sjur Melsås (pumptrack) og Henrik Romsaas, Tromsø kommune - Park og veg,

Kostnader: ca 15 millioner kroner

Finansiering: Tromsø kommune, spillemidler 900 000 kroner, Sparebank 1 Nord-Norge fondet 645 000 kroner, Sykkelparken Tromsø 750 000 kroner

Oppgraderingen av Charlottenlund var selve kronen på verket i Tromsømarkaprojektet. Charlottenlund ligger i hjertet av Tromsømarka, lett tilgjengelig via marka fra alle bydelene som omkranser marka. En grønn oase som har vært et rekreasjons- og aktivitetssted for hele byen i mer enn hundre år. Tilrettelagt for lek og friluftsliv med akebakker, grusbane og lekeapparater. Særlig har det vært stor aktivitet om vinteren, mens det sommerstid har vært mindre bruk av området. Ønsket var derfor å etablere attraksjoner som gjør at Charlottenlund vil bli brukt

året rundt.

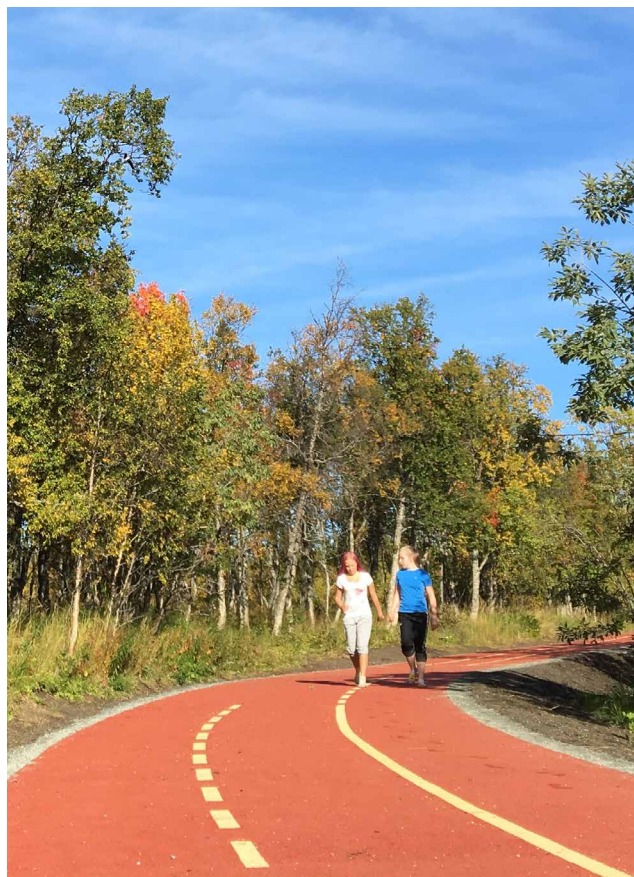
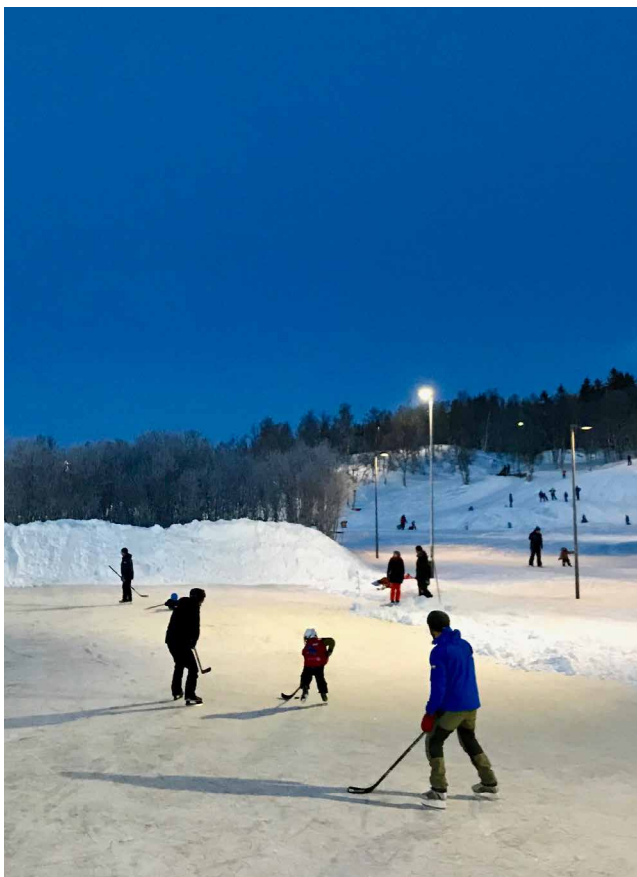
Forut for den store oppgraderingen som startet i 2015, ble det utført flere mindre tiltak for å øke tilgangen til og bruken av Charlottenlund. I 2013 anla vi en **treningspark** på Charlottenlund. I 2014 bygget Sykkelparken Tromsø en **pumptrack** – en asfaltert rundbane med kurver og humper, for å spre sykkelglede og –mestring.

I 2014 ble **parkeringsplassen** utvidet og kapasiteten doblet til 40 biler. Vest for parkeringsplassen ble det satt opp en **hundepark** sommeren 2015 som et eget prosjekt utenom oppgraderingen av Charlottenlund.

Steinsvik arkitektkontor fikk etter anbudskonkurranse høsten 2014 oppdraget med å prosjektere oppgraderingen av Charlottenlund. Arbeidet ble ledet av landskapsarkitekt Mari Bergset. Prosessen med å utforme planene for oppgraderingen har vært gjennomført i et tett samarbeid mellom eksternt landskapsarkitekt og prosjektleder Henrik Romsaas og landskapsarkitekt/prosjektleder Henriette Jordheim i Tromsømarkaprojektet.

Brukernes behov og innspill har vært viktige. Innbyggerne har derfor vært invitert med for å bestemme hvilke aktiviteter som skulle fylle Nye Charlottenlund via egen facebookside for prosjektet, medieoppslag, brukermøter og samtaler med brukere på stedet. Tilretteleggingen skulle nå et bredt publikum og særlig appellere til barn og ungdom utenfor

den organiserte idretten. Mange av tilbakemeldingene fra publikum har resultert i konkrete tiltak.

Da planene for Charlottenlund ble lansert våren 2015, omfattet de et 20-talls forskjellige funksjoner og attraksjoner. Det mest spesielle grepet var å ramme inn hele den sentrale sletta med en rød løpebane. Området innenfor løpebanen skulle etter planene være tilrettelagt for mer sportslige aktiviteter, mens området utenfor løpebanen var for rekreasjon, lek og friluftsliv der det naturlige preget var beholdt. De funksjonene som allerede fungerte godt, slik som den sørvendte akebakken med flott utsikt mot fjellene i sør, skulle beholdes og forsterkes.

Bydrift anlegg ble engasjert til selve byggearbeidet, og første spadetak ble tatt i juni 2015. Arbeidet hadde byggepause i vintermånedene og ble avsluttet i september 2016. Byggeprosessen har vært svært dynamisk med mange tilpasninger, utprøvinger og justeringer på stedet i de ukentlige byggemøtene med landskapsarkitekt, prosjektledere og byggeleder Odd Helge Vekve fra Bydrift. Så stor grad av fleksibilitet er krevende, men viste seg godt egnet her.

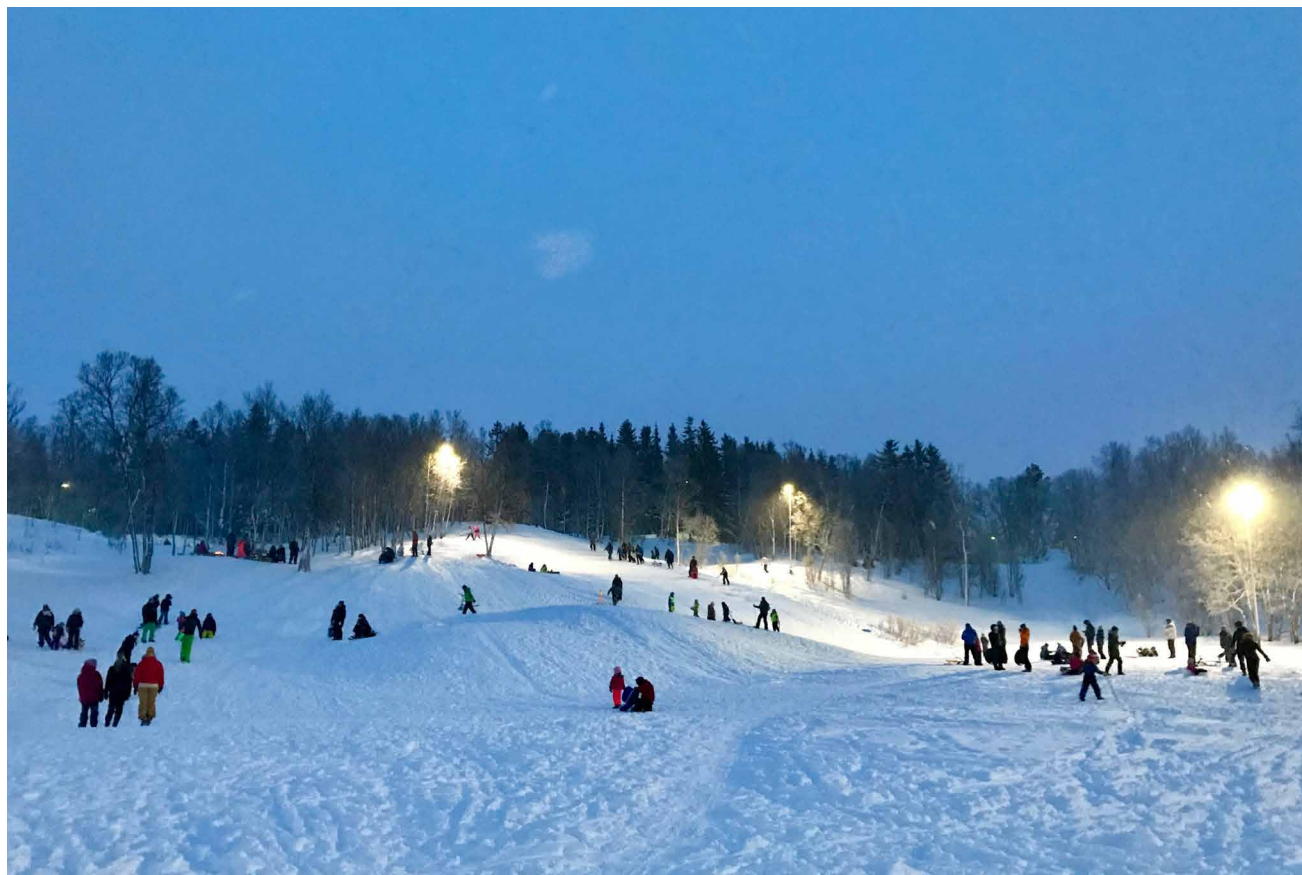
Under hele byggeperioden har det vært mulig å bruke Charlottenlund, om enn noe begrenset av hvor det til enhver tid har vært anleggsarbeid. Samtlige involverte entreprenører har hatt stort fokus på sikkerhet for andre brukere av området.

DREIS har utført en mengde oppdrag på Charlottenlund gjennom hele perioden; skogfelling, oppsetting av utkast til discgolf, nye vegger i ballbingen, barking av stier, utsetting av benker og bord, etablering av **bålplasser og gruer**. DREIS har også tatt på seg nye driftsoppgaver som fjerning av tagging, søppelrydding, blåsing av løpebane og trappa i treningsparken, kappet ved til gapahukene og foretatt snømåking foran porten i hundeparken.

Sletta på Charlottenlund er egentlig en stor myr med store mengder vann, noe som førte til utfordringer. Løsningen ble å løfte hele området med 50 cm, anlegge lukkede dreneringsgrøfter og regnbed for lokal fordrøyning med avrenning til tjernet og videre til Prestvannet. Vann og avløp bidro med glasopor i et pilotprosjekt, og studenter fra Landskapsarkitekturutdanningen ved UiT sto for planlegging og gjennomføring sammen med Bydrift og Vann og avløp.

Charlottenlund er i så stor grad som mulig gitt en universell utforming utfra de naturgitte forutsetningene på stedet og de begrensninger som ligger i de enkelte tiltakene. I hele prosessen og på flere byggemøter har det vært gode råd og tips fra Laila Edvardsen fra Norges handicapforbund. Området har fått tydelige ledelinjer, godt med lys, og tilgang til de fleste av attraksjonene er mulig med rullestol langs gruslagte turveier. Mange benker og bord er satt ut i hele området. Inn til klatretårnet ble det anlagt en gummiert turvei over sanden slik at foreldre i rullestol kan komme helt inn til der barna leker.

Løpebanen rundt aktivitetsområdet er et hovedelement i oppgraderingen. Den følger terrenget og svinger seg lekent rundt og over en haug. Løpebanen er nøyaktig 400 m lang og 3 m bred. Langs vestsiden er det merket opp en 60 m bane samt at hver 100 m er markert. Markeringen langs de tre banene er ikke sammenhengende – for å understreke lekenheten. Løpebanen har blitt svært populær til idrett og lek. Den gir et godt underlag for løping, gåing og stavgang og brukes også av rullestolbrukere fra blant annet rehabiliteringssenteret Nord-Norges kurbad like ved. Den er godt opplyst så mange bruker den utover kvelden når det er mørkt andre steder i marka.

På den tidligere grusbanen ble det anlagt en **kunstgressbane** (35x55 m). Den er ikke merket opp for fotball, og det er bare satt ut ett fotballmål. Årsaken til dette er at banen først og fremst er ment for allidrett og fri lek.. Banen er merket opp for slåball, som Norges første slåballbane på kunstgress. I gresset er det innfelt seks blåfargede ringer for slåball og annen lek. Mange skoler bruker banen til utegym og slåball og andre nye aktiviteter som ultimate frisbee har også blitt populært. Om vinteren islegger Bydrift kunstgresset så det blir **skøytebane**. Banen brukes også til Sykkelfestival og ved større arrangementer på Charlottenlund.

Nord-Norges høyeste **klatreårn** på 7,2 m og en stor «spaceball» fikk plass i sørenden av parken. Sparebank 1 Nord-Norge fondet ga penger til klatreårnet som en gave til barna i Tromsø. Klatreårnet innbyr til lek og mestring og det kryr av barn i alle aldre høyt og lavt.

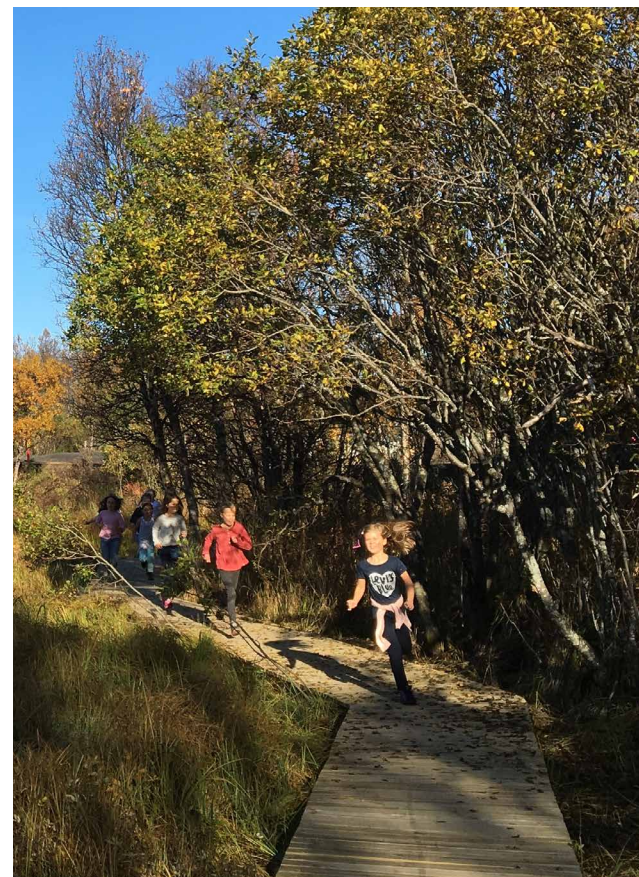
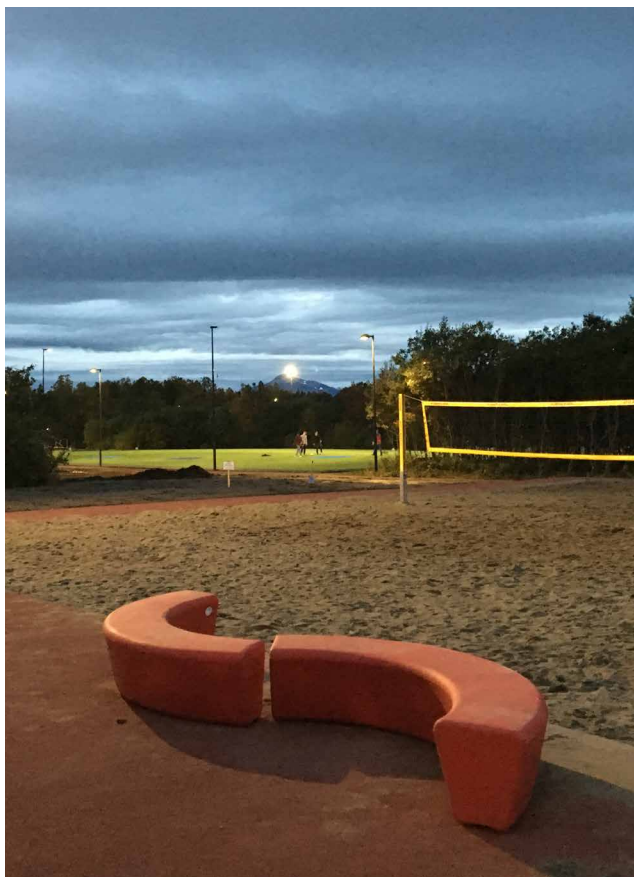
Klatresteiner sprenget ut fra byggegropa til byggeprosjektet på Workinntoppen ble gitt av entreprenøren Consto og satt opp som buldre-, leke- og klatrestein av Bydrift. Den største steinen veier nesten 20 tonn og noen av steinene er stablet oppå hverandre.

En **gapahuk** av samme type som på Rundvannet er satt opp i den roligere østlige delen av området. Litt bortenfor denne satt DREIS også opp en gapahuk som ble gitt i gave fra Statskog Troms. Gapahukene ligger fint plassert litt tilbaketrukket og rolig med utsikt over hele området med gode solforhold gjennom hele dagen. I gapahukene er det bålgrue og benker. En populær plass for barnehager, skoler, familier og utebursdager.

Tromsøs første **discgolfpark** med ni hull er lagt i ytterkant av området. Discgolfmiljøet i Tromsø har gjennom etableringen av parken på Charlottenlund opplevd en enorm vekst i interessen og aktiviteten. Tidvis er det kø for å komme til på hullene. En egen klubb for frisbeegolf er etablert i 2017 og sammen med DREIS flyttet de utkast til baner som enten var preget av stor slitasje eller var i konflikt med andre aktiviteter på Charlottenlund.

To **sandvolleyballbaner** med høy kvalitet på stolper, nett og sand ble etablert sentralt på sletta. Banene er innrammet av en bred rød gummiert kant som går ut fra løpebanen.

Nord på sletta mot løpebanen er det anlagt en **petanquebane** etter ønske fra eldre brukere.

Skogtjenesten i Miljøtjenesten Sør-Tromsøya etablert en **plankegang rundt tjernet**. Den bukker seg langs vannkanten og ut til lysløypa og er både en snarvei og en attraksjon som gjør at en kommer tett på vannet og livet der. Benker er bygget inn i plankegangen.

For å ramme inn treningsparken ble det lagt en mur av granittstein rundt parken og en bred trapp mot sør. Trappa brukes også til øvelser og som sitteplass. **Ballbingen** har fått nye vegger i lydpendende materiale.

Vest for **akebakken** er det anlagt to hopp i bakken der den gamle hoppbakken lå, slik at det nå er en 10 m og en 6 m **hoppbakke**. I området mellom hoppbakkene og akebakken gravde frivillige fra Norsk organisasjon for terrengsykling Tromsø ut en **parallellslalåmløype** for sykling med doserte svinger og i skogen vest for pumptracken la Tromsø sykkelklubb ut bark til **stisykkelløyper** for barn.

Gjennom hele Charlottenlund og til alle attraksjonene er det lagt et nett av **turveier** med grus. **Sykkelparkering** er det rikelig med flere steder slik at en kan sette fra seg sykkelen ved inngangen eller nært aktivitetene. Hele Charlottenlund samt parkeringsplassen har fått nytt **lysanlegg** bestående av 33 master med 21 lyskastere, 17 parklys og 14 punktlys. Alle armatur har led-lys med varmhvitt farge. Det skal være godt lys for

aktivitetene samtidig som det skal være mulig å oppleve nattehimmelen med nordlys og omgivelsene rundt. Det er også satt opp eget strømskap med kontakter for mindre arrangementer ("kaffe- og vaffelstrøm") samt et større skap med trefase festivalstrøm.

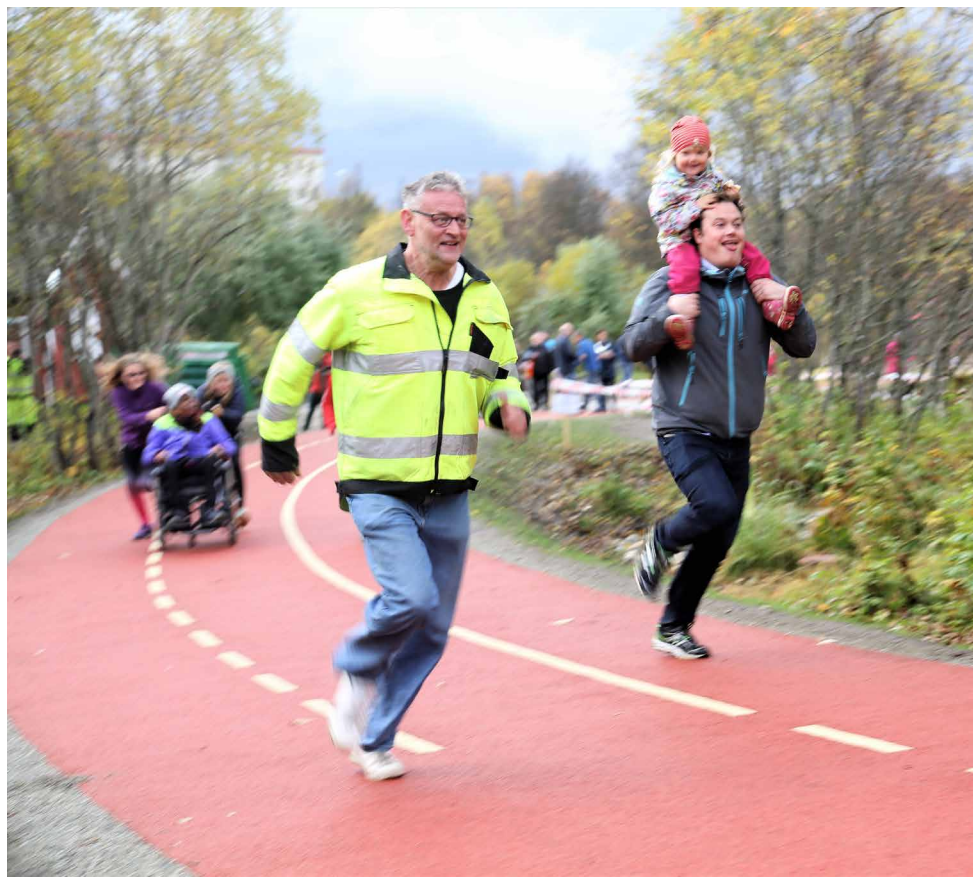
DREIS har gjort en stor jobb med å tynne vegetasjonen på Charlottenlund slik at denne får et mer parkmessig preg med enkeltstående store trær. Noen steder er klynger av skog bevart som klimaskjerm og for klatring.

Bærbusker, trær og stauder er plantet ut flere steder på sletta.

Charlottenlund ble offisielt åpnet 29. september 2016 av ordfører Kristin Røymo. Til åpningen kom 220 elever fra Prestvannet skole, politikere fra samtlige partier og representanter fra leverandører og entreprenører. Barn og voksne konkurrerte i en stafett rundt løpebanen med innlagte øvelser mellom lag bestående av elever, politikere, kommuneansatte og entreprenører. Som avslutning var det en intens slåballkamp mellom politikerlaget og elevlaget.

Charlottenlund har blitt en plass som er oser av liv og aktivitet til nesten alle døgnet tider – året rundt. Området har blitt videreutviklet som sosial møteplass for hele Tromsø og et sted som innbyr til aktivitet og naturglede. Som en jente sa da hun skulle til Charlottenlund med klassen; «Jeg har gledet meg så mye at jeg nesten ikke klarte å sove i natt».

Hundebokser, hundepark og #drittfritt

Våren 2015 tok vi nye grep i kampen mot hundedritt i friområdene og i Tromsø generelt. Sammen med initiativtager Tromsø veterinærsenter samt Mattilsynet og Tromsø hundeklubb lanserte vi kampanjen #drittfritt Tromsø til 17. mai der hundeeiere ble oppfordret til å fjerne hundedritt som var etterlatt i friområdene – og legge ut bilder av den gode gjerningen på facebook og instagram med emneknaggen #drittfritt. Hver dag i kampanjeperioden 17. april – 17. mai trakk vi ut vinnere som fikk flaxlodd eller hundefør.

Kampanjen skulle være positivt vridd der frustrasjon skulle snus til handling – og hundeeierne skulle belønnes for å gjøre gode handlinger; akkurat slik agility-trening med positiv forsterkning fungerer for hunder. Resultatet var fantastisk; det gikk sport i å komme hjem fra luftetur med hunden med flest mulige hundeposer, hundrevis av bilder ble lagt ut på sosiale medier, dikt ble skrevet og enkelte rapporterte om at det nå var fritt for hundedritt i deres område. Hadde kommunen nye områder de kunne plukke i?

Tromsømarkaprosjektet har etter dette hatt mye fokus på ansvarlig hundehold, utplassering av hundebokser og viktigheten av å ta opp etter hunden i bynære friområder. Prosjektleder medvirket blant annet til utforming av de nye forskriftene om hundehold for

Tromsø kommune med nye båndtvangsbestemmelser og revideringen av politivedtekter med bestemmelser om hundeholders ansvar for å fjerne ekskrementer umiddelbart. #drittfritt-kampanjen er gjentatt hver vår og fikk nasjonal oppmerksomhet på sosiale medier og i NRK da vi våren 2017 laget fem korte filmer med humoristen Finn Arve Sørebø. Til tross for at det fortsatt tidvis kan være områder med en del hundedritt, er tilbakemeldingene fra flere hold at det er blitt en klar bedring.

Hundebokser med eget "Tromsødesign" er satt ut i hovedsak der folk går inn i grøntområdene, mens det inne i marka er mer utfordrende å komme til for å tømme boksene og derfor færre bokser. ASVO tømmer boksene 1-2 ganger hver uke. Fra 2016 ble borettslag tilbudt innkjøp av hundebokser til sine områder. Pr desember 2017 er det 70 hundebokser i bynære områder, og ca 25 av disse er finansiert av borettslag med abonnement på tømming av ASVO.

Samtidig som det har vært stilt klare krav til hundeeiere har det vært viktig å understreke at kommunen skal ha et positivt syn på hundehold og legge til rette for det. På Charlottenlund ble det sommeren 2015 etablert en inngjerdet hundepark – den første offentlige hundeparken i Tromsø. Til parken ble det også utarbeidet et sett med regler, og to dager i uka er det avsatt egne tidspunkter for hunder under 10 kg, såkalte småhundtider. Hundeparken skal i utgangspunktet være for sosialisering av hunder og ikke for at de skal få "rast fra seg". Erfaringen er at parken er blitt populær hos mange og brukes til sosialisering, trim, agility og også som et sted der hundeeiere møter andre med felles interesser.

Ny turvei Bak Olsen

Ny turvei Olsgårdlia

Nye traséer i Tromsømarka

I utgangspunktet skulle Tromsømarkaprojektet oppgradere eksisterende traséer i friområdene på øya. Men det ble tidlig klart at det også var behov for å etablere enkelte nye traséer der det manglet en sammenhengende forbindelse.

Aksjonsgruppe lysløype Sør-Tromsøya (ALST) – en gjeng driftige pensjonister, hadde gjennom flere år på 2000-tallet opparbeidet turvei og lysanlegg på dugnad i Fagereng/Bak Olsen området sammen med Tromsø kommune Park og veg. Siste del av traséen, 200 m mellom bunnen av Bak Olsen og turveien inn fra Holtvegen, ble etablert i 2012 av Tromsømarkaprojektet med økonomisk bistand på 50 000 kroner fra ALST og 50 000 kroner fra Helsedirektoratet. Dermed var lysløypa fra Fagereng til Nordspissen sammenhengende. Det er nå kun 250 m langs Nordpolvegen mellom Folkeparken og Fagereng som stykker opp den 10,8 km lange lysløypa fra Tromsø museum til enden av turveien ved Nordspissen.

Turveien mellom Bak Olsen og Fagereng (900 m) ble avrettet og forsterket med nytt toppdekke og grøftet sommeren 2012 for å gjøre den bedre for fotgjengere, syklistene og mer egnet for tråkking av skiløype. Turveien ble forlenget helt ned til Seppalas vei der det før var en sti. Tidligere var det

lagt på grove masser (0-22) som er lite egnet for sykling og løping, og med nytt toppdekke (0-11) ble det et jevnere underlag.

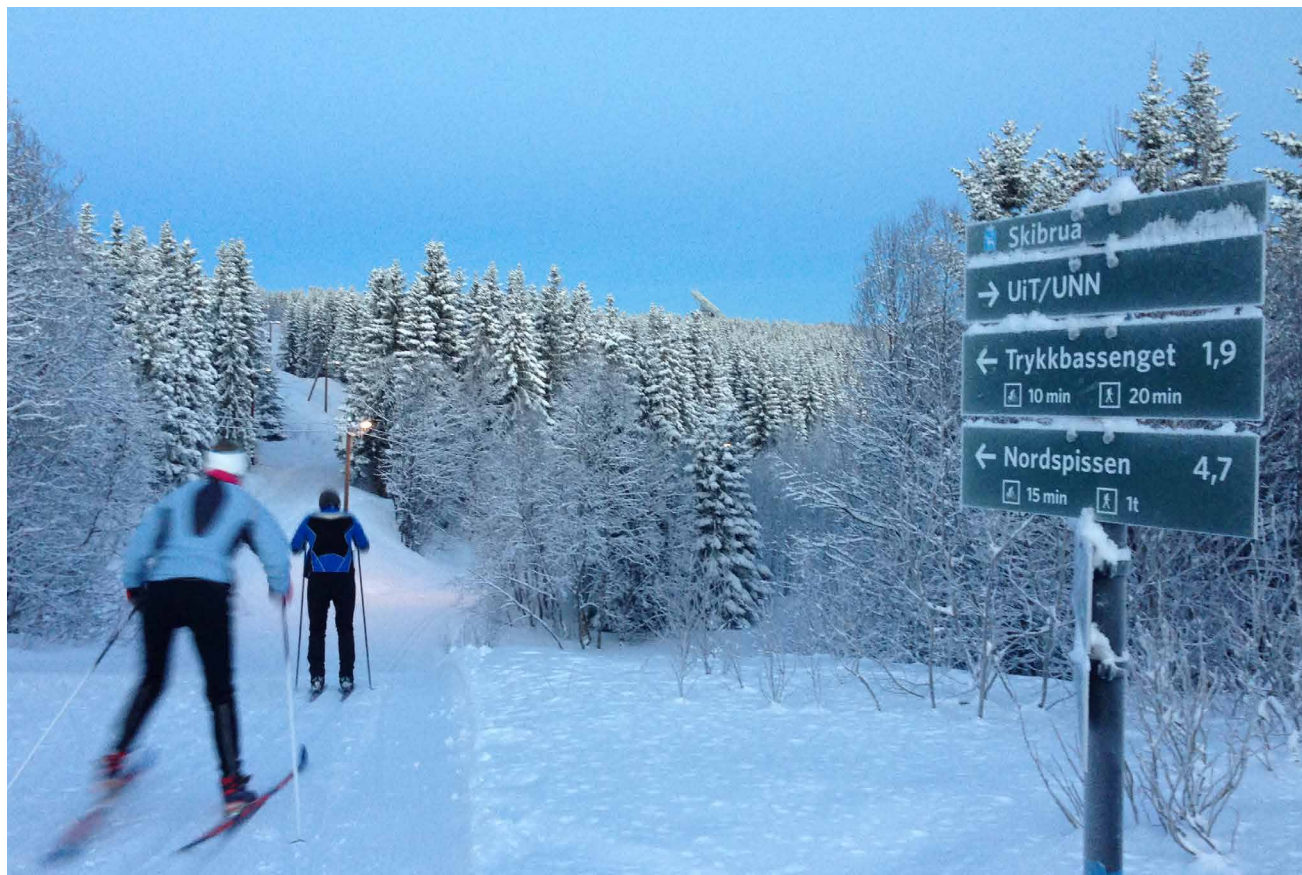
Langs østsiden av reingjerdet på UiT ble eksisterende sti oppgradert til 3 m bred gruset turvei i 2013. Studenter og ansatte ved UiT kunne dermed ta seg trygt og raskt til fots og på sykkel fra turveien langs Langvannet til campus. Traseen ble også tråkket fra samme vinter.

Fra lysløypa ved Grønnåsen hoppanlegg ble det etablert en klopp over myra til Universet barnehage av DREIS og turstien til Kraft ble klopplagt og utbedret. Begge tiltakene sikret god tilkomst fra lysløypa til Kraft og campus, og de blir tråkket vinterstid.

I forbindelse med nedlegging av fjernvarmerør i regi av Kvitebjørn varme, ble det i 2015 etablert en ny turvei (470 m) mellom Olsgårdveien og Templarheimen. Turveien ble finansiert av Kvitebjørn varme, er 3 m bred og har blitt en viktig transportåre gjennom marka mellom Olsgård/Håpet og Templarheimen/UiT. Turveien er uten lys og tråkkes vinterstid.

Da Troms Kraft i 2016 la ned nye kabler mellom Rundvannet og den nye trafostasjonen i Ørndalen ble det i samarbeid med Tromsømarkaprojektet etablert en ny turvei (160 m) mellom lysløypa og Stakkevollan skole. Tiltaket ble finansiert av Troms Kraft. Lys settes opp av Tromsø kommune i 2018. Forbindelsen gjør adgangen til marka enklere og sikrere for elevene og beboerne i de øvre delen av Stakkevollanfeltet.

Skilting, informasjon og kart

Utført: 2011-2015

Formgivere: Vidar Jørgensen, Tromsø kommune Geodata og Rune Larsen, Reform studio

Prosjektledere: Margrethe Maske Rabås og Henrik Romsaas, Tromsø kommune - Park og veg

Kostnader: Ca. 780 000 kroner

Finansiering: Tromsø kommune, Gjensidigestiftelsen og Troms fylkeskommune 300 000 kroner, Miljødirektoratet 150 000 kroner

Kart over Tromsøya

Ved prosjektets start var det åpenbart at det trengtes god skilting inn til og inne i Tromsømarka samt at tilgjengelige løpekart og o-kart trengte en oppgradering. Tromsø er en by med mange innflyttere, og studenter og turister med midlertidig opphold i byen forventes ikke å kjenne steder og turveier i marka.

Første steg var å lage et nytt vinterløpekart for Tromsøya. Ingeniør Vidar Jørgensen på GeoData-kontoret sto for det kartografiske arbeidet. Forsiden er et kart med tegnforklaringer på norsk, samisk og engelsk samt ni skivettregler for fredelig sameksistens i ski- og gåløyper. Kartet

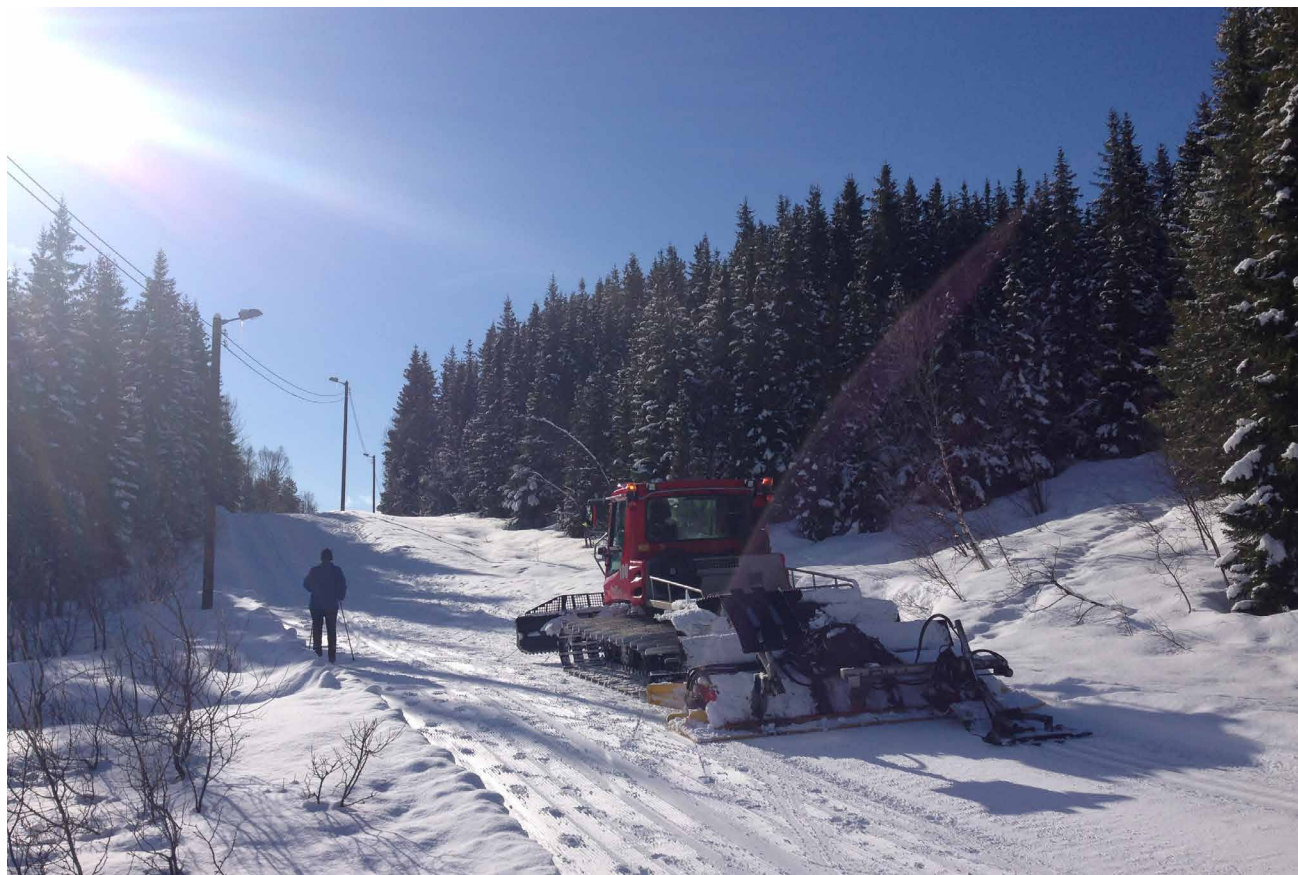
har blant annet lengde på de enkelte løypene og viser skilekbacker, gapahuker, skøytebaner, parkeringsplasser mm. Baksiden av kartet er en samling flotte bilder av vinterfriluftaktiviteter i Tromsømarka sendt inn av tromsøfolk i en fotokonkurranse, samt et stort bilde av Tromsøya tatt av fotograf Yngve Olsen.

Kartet er hengt opp som 15 tavler i løypenettet, 40 veggtafler i skoler og barnehager på Tromsøya og trykket i 20 000 eksemplarer for gratis utdeling til alle skoler, hoteller, butikker og i turpostkasser i løypene. Informasjonsmagasinet ved UiT trykket det uten vederlag i 10 000 eksemplarer som utbrettkart for distribusjon til alle studenter ved UiT i forbindelse med semesterstart høsten 2012 og 2013. Kartet vant prisen for beste kart under den nasjonale geomatikk- konferansen 2012.

Turskilt

I samarbeid med Ishavskysten friluftsråd og Reform studio ble det i 2012 laget en mal for turskilt i Tromsø kommune. Alle viktige større turveier, lysløyper og innganger til marka er skiltet med grønne skilt med navn på målpunkt, retningspil, distanse og for en del skilt også tiden det tar å sykle eller gå til målpunktet. Tidsangivelse er utradisjonelt i Norge, men vanlig i Mellom-Europa. Vi valgte det for å vise hvor kort tid det tar å bruke snarveien gjennom marka i forhold til å bruke bil eller buss langs veinettet.

Sentrale kryss i marka har foruten retningsvisende skilt også fått destinasjonsskilt som gir navnet på stedet og høyde over havet. Å ta vare på navnetradisjonene i Tromsømarka er viktig i en by med mye tilflytting og ung befolkning. Barn og også noen voksne synes høyde over havet er spennende.

Prosjektmedarbeider Margrethe Maske Rabås på Park og veg ledet skiltprosjektet. Lokale stedsnavn i alle deler av marka er kartlagt med god hjelp av kulturminneansvarlig Gro Agnethe Stokke. Et stort og omfattende arbeid når 300 skilt skulle på plass. Mange navn har forsvunnet siden områdene ble brukt til jordbruk, og det er få lokale navn i bruk.

Oppsetting av skilt med støpt fundament og stolpe av sibirsk lerk ble utført av DREIS og sommerjobb-ansatte i kommunen i 2013.

Informasjonstavler

Grøntområdene på Tromsøya har mange spennende og viktige historier om natur og kulturhistorie i Tromsø. Et eget informasjonstavleprosjekt som underprosjekt av Tromsømarkaprojektet ble igangsatt i 2013 med Margrethe Maske Rabås som leder. Troms fylkeskommune og Gjensidigestiftelsen ga tilsagn om støtte til prosjektet i 2014. Reform studio designet en mal for informasjonstavlene på norsk og engelsk, og det er avholdt anbudskonkurranse om produksjon av tavlene der Arkeoplan er valgt.

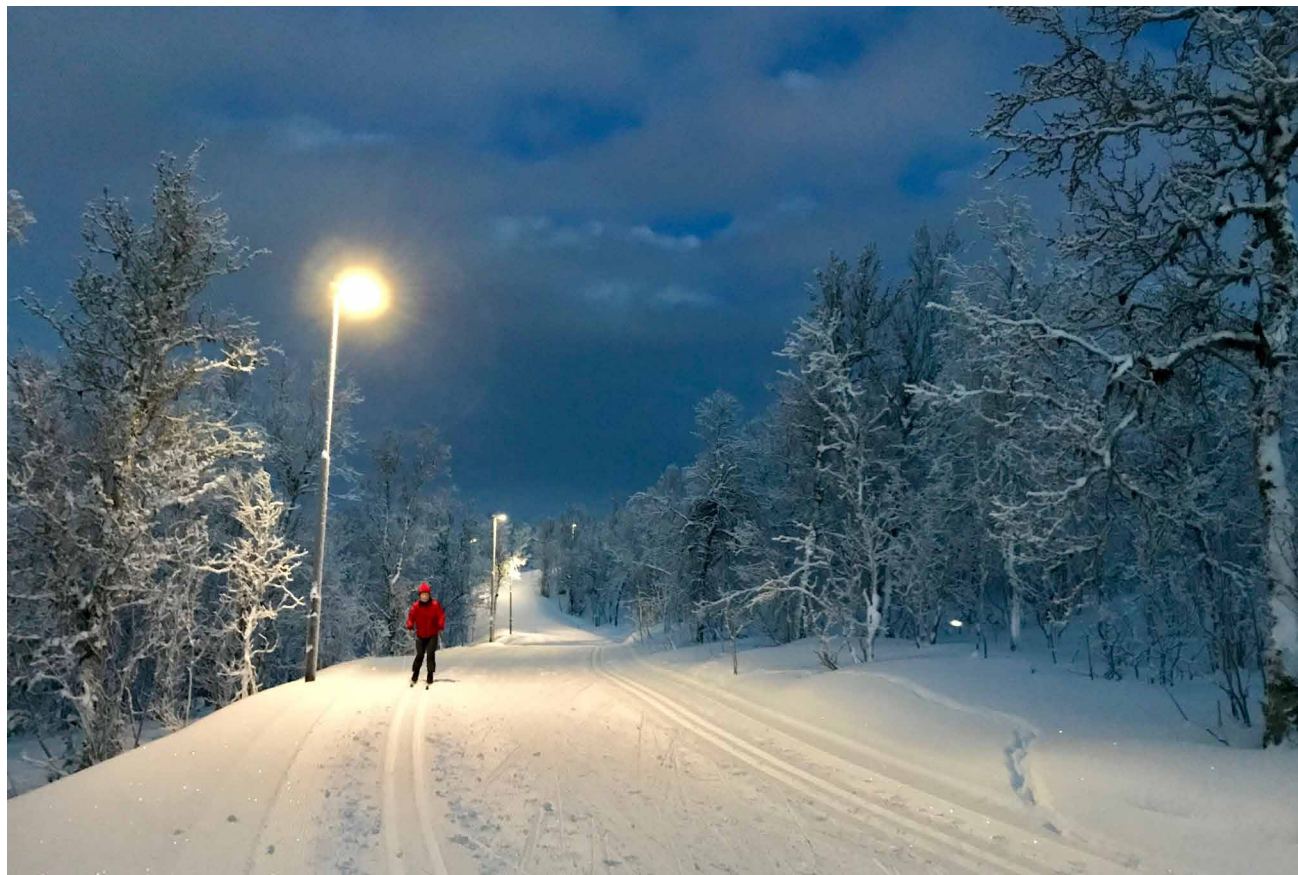
Prosjektet har knyttet til seg kompetanse innen ulike lokalhistoriske emner, geologi og botanikk ved Universitetet i Tromsø, Universitetsmuseet, Fortidsminneforeningen, Tromsø forsvarsmuseum og Nordnorsk botanisk forening for tekst og illustrasjoner. Tromsø museum og Perspektivet Museums rikholdige bildearkiv bidrar med bilder. Totalt skal 15 tavler settes ut fra Sydspissen i sør til Varden i nord. Da prosjektleder har vært opptatt med andre prosjekter har det vært liten fremdrift siste året, men det er godt håp om at informasjonstavlene kommer opp i 2018.

Sanntidsvisning av løypekjøring

I 2013 fikk kommunens fire tråkkemaskiner (Tromsøya, Tromsdalen, Kroken og Kvaløysletta) og skilagenes tråkkemaskiner (Kvitfjellet, Sør-Kvaløya, Movika, Skittenelv, Breivikeidet og Olderbakken) installert gps koblet opp mot kartvisning på skisporet.no. Nå ble alle kommunens skiløyper med regelmessig løypekjøring presentert i samme kart, og brukerne får oversikt over hvor og når løypene trækkes - i sanntid.

Totalt kjøres det i vintersesongen ca 260 km skiløyper i kommunal og privat regi i Tromsø kommune, hvorav 35 km i Tromsømarka. For de som skal ta skiene eller beina fatt til jobb etter en natt med snøfall, er det viktig å kunne se om jobbveien er tråkket. Også for å vise fram den store bredden i skiløyper i hele kommunen har visning på skisporet.no vært positivt, og flere og flere oppdager nye skiløyper og nye områder.

Lys

I en by som Tromsø, med lang høst og vinter, er lys en viktig del av tilretteleggingen for å få folk ut i friområdene og gjøre det enkelt og trygt å bevege seg ute. Men også fravær av lys og lysforurensning er en tilrettelegging; for nattehimmel, måneskinn og nordlys.

Lysregimet i lysløypa på Tromsøya ble i 2012 økt fra kl. 23 til kl. 24 for å gjøre løypenettet mer tilgjengelig også for de som bruker løypene til fysisk aktivitet og som transportåre sent på kvelden. Flere steder i løypenettet er det satt opp nye lys, der det har vært mørke partier.

Ved oppgraderingen av turveien langs Langvannet monterte vi opp 26 nye lysmaster med jordkabel, der det ble satt som krav at det skulle være LED-lys som skulle lyse opp turveien godt med et varmhvitt lys, men ikke ha lysspredning utenfor turveien. Ved etablering av ny lysløypetrase vest for skistadion satt vi opp lysanlegg av typen City touch der lysene kan styres via en digital applikasjon som kan programmeres med tidsstyring og dimmes samt styres manuelt ved behov.

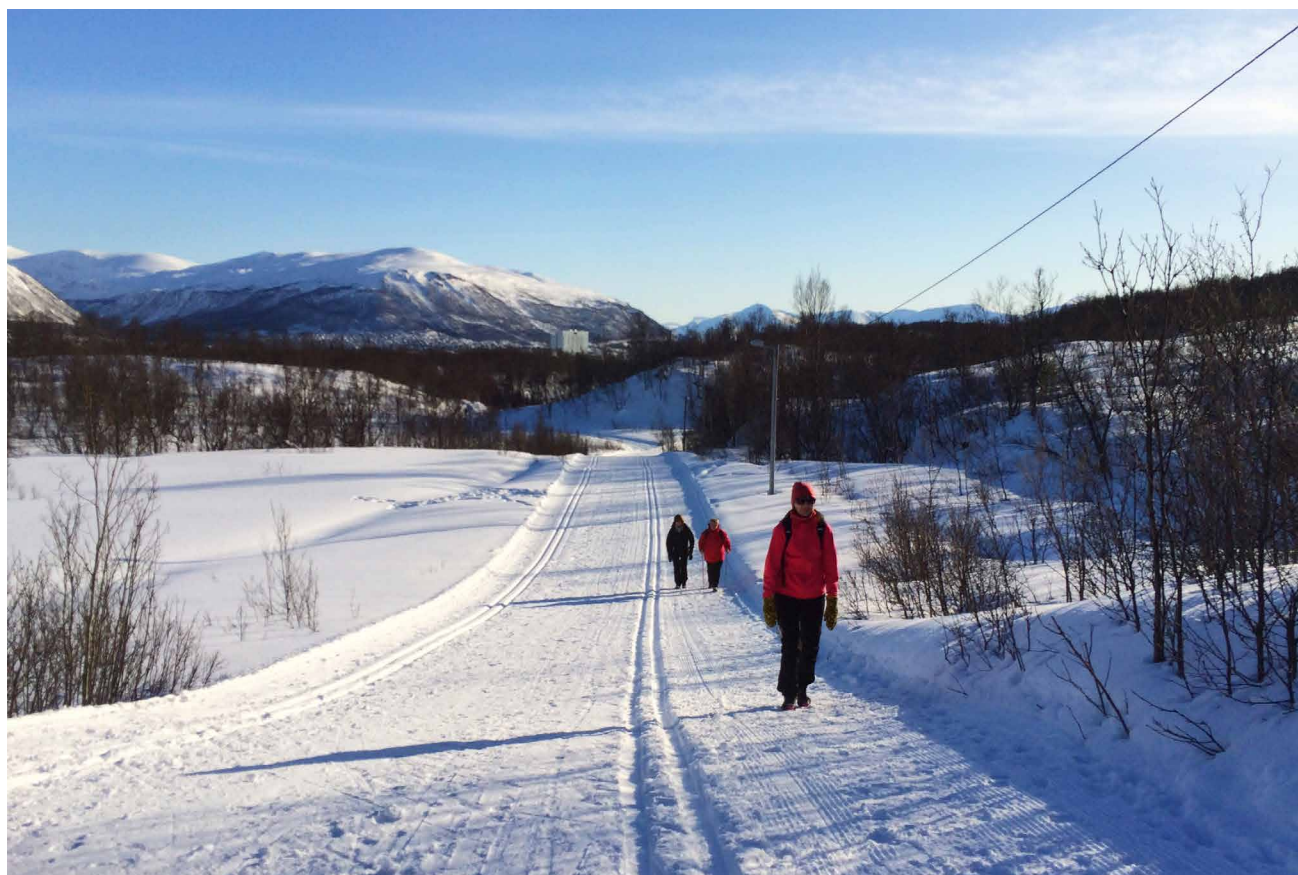
Ved oppgraderingen av Charlottenlund var lys et svært viktig element for å gjøre området tilgjengelig og tiltrekkende for bruk også når det ellers er mørkt. For mange er følt trygghet høyere når det er lyssatt godt. Samtidig har det vært viktig å ikke ha mer lys enn nødvendig, slik at en

også på Charlottenlund kan se stjernehimmel og nordlys og ha kontakt med landskapet rundt; – en utfordrende balanse. Hele løpebanen og alle viktige installasjoner er opplyst med punktlys på stolper og enkelte steder også mindre hjelpelys.

Lysanlegget i lysløypene på Tromsøya er av varierende alder og kvalitet på stolper og armatur. Spenningsfall i nettet pga stor belastning og utfordringer med å komme til for å skifte pære om vinteren gjør at mange lyspunkter er mørke. Anlegget bør på sikt skiftes ut med nye stolper med led-armaturer og lysstyring med City touch. Det vil gi bedre økonomi og driftssikkerhet.

Fravær av lys er også en kvalitet som må ivaretas i Tromsømarka. I Telegrafbukta og på turveien rundt Sydspissen er det ikke belysning. Både fastboende og turister drar hit for å se nordlys.

Gåsone i lysløypa

Konflikten mellom skiløpere og fotgjengerne om «retten» til å ferdes i løypesystemet når dette er tråkket vinterstid, har tidvis vært intens både i Tromsømarka og i landet for øvrig. Lovverket kommer i liten grad til anvendelse. I tråd med Tromsømarkaprojektets filosofi om positiv tilrettelegging fremfor regulering, og utprøving av nye tiltak, ble det vinteren 2011/12 startet et arbeid med å prøve ut et såkalt snøfortau eller gåsone i lysløypa mellom Prestvannet og Skibrua.

Tanken var at dersom fotgjengerne opplever at det er bedre tilrettelagt i en parallell gåsone, vil de heller gå der enn midt i fristilsonen med tilhørende konflikter med skiløpere og dårligere forhold for sistnevnte. Første sesongen dette ble prøvd ut var det utfordrende å endre rutinene for tråkking, samt å få tråkket gåsonen ”ofte nok, bredt nok og hardt nok”.

Prosjektet informerte via skilt i løypa og brukte også media hyppig for å spre informasjon og dempe gemyttene på begge sider. Avgjørende for implementeringen av gåsoner i løypesystemet har vært at skiklubbene har støttet opp om tiltaket og kommunisert dette ut til sine medlemmer. For Tromsømarkaprojektet har det vært viktig å understreke at forholdene for de som bruker marka til skigåing skal bli vesentlig bedre ved å slippe fotgjengerne til i løypesystemet – ikke verre. Mer tråkking – også på dager uten snøfall, bedre grunnforhold

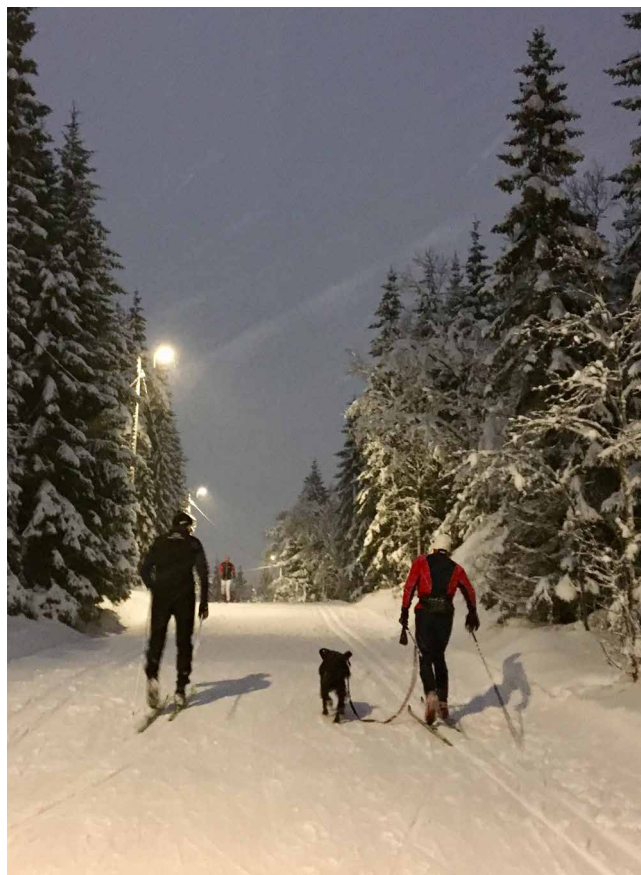
med drenering og jevnt underlag, vegetasjonsfjerning og kantklipping, har vært andre tiltak for å bedre forholdene for langrenn.

Etter hvert har gåsoner også blitt etablert nord for Skibrua og fra Hamnakrysset og over til Langvannet. Konflikter eksisterer fortsatt, men konfliktnivået er betraktelig dempet. Vinteren 2016/17 var det ingen oppslag i lokalmedia om konflikter i lysløypa, noe som må sies å være en kraftig endring i positiv retning på få år. Bydrift trækker nå fast gåsone i de deler av lysløypenettet der det er plass til det. Gåsonen skal være minimum 1,5 m og trækkes ved ordinær løypekjøring.

Enkelte brukere av gåsonen har ytret ønske om at den gjøres bredere da de opplever at de kommer nært skiløperne, og det er vanskelig å gå to i bredden. Gåsonen bør utvides til 2 m på den mest brukte traséen mellom Prestvannet og Templarheimen.

Ny tråkkemaskin på Tromsøya høsten 2016 gjorde tråkkingen enda bedre og tråkket gåsonen bredere og fastere enn tidligere. Prosjektleders egne tellinger viser at ca 80-90 % av fotgjengerne i lysløypa bruker gåsonen, noe som må sies å være et godt resultat på få år. Informasjonen på skilt bør bli tydeligere og større samt også på engelsk av hensyn til de mange turistene og internasjonale studenter og arbeidstakere.

Morgentråkking

For å sørge for gode forhold for de som ville bruke lysløypa til å komme seg på jobb, ble tidspunktet for når tråkkemaskinen kjørte ut ved snøfall fremskjøvet til klokka 05. Da rakk Bydrift å lage både skiløyper og gåsoner i større deler av hovedløypenettet før morgenrushet startet ved 07-tiden. Passeringsdata fra tellerne i lysløypa og ved Langvannet viste at folk tok i bruk løypene allerede ved 06-tiden for å komme seg til jobb. Gjentatte opplevelser med grynning i dyp snø ville nok bare gjøre at de mest iherdige fortsatte med denne aktiviteten. Tidlig tråkking ble derfor sett på som viktig for å lage gode forhold for de som tok seg fram med ski og til fots.

Ved stort snøfall var det likevel deler av lysløypa som ikke ble tatt før senere på dagen, og det har vært en utfordring at løypene er snødd igjen ved arbeidsløypens slutt. Løypene fra Prestvannet til Skibrua, Skibrua til Trykkbassenget og fra Hamna via Langvannet til Gimle har blitt prioritert ved morgentråkkingen da dette er hovedtransportåre i marka.

Tidlig tråkking ble finansiert ved et spleiselag på 50 000 kroner fra hver av de eksterne partnerne i styringsgruppa for Tromsømarkaprojektet; UiT, UNN og Troms fylkeskommune med samme andel fra Tromsø kommune.

Skihytta 100 år

Skihytta på Rismålshaugen ble offisielt åpnet 5. april 1914. Med den fikk byens skiløpere et nytt mål for skiturene, og et hyggelig tilholdssted både sommer og vinter. Skihytta var i hoppklubbens eie fram til 1990. Etter flere år uten vedlikehold var den forfallen og ble gjenoppbygget og restaurert av Torbjørn Grimstad og gjenåpnet i 2009. I dag driftes Skihytta av Grimstad og Scandic Ishavshotell. Lag og foreninger på nordøya har åpen kafe på Skihytta søndager i skisesongen.

Skihyttas 100-års markering ble feiret søndag 6. april 2014. Scandic Ishavshotell, Tromsø bys vel og Tromsømarkaprojektet inviterte hele byens befolkning til feiring.

Ordfører Jens Johan Hjort holdt hilsningstale fra Tromsø kommune. Plakett fra Tromsø bys vel ble avdekket av Aase Myrvold, barnebarn av byggmester Petter Tessem, som reiste Skihytta i 1914. Ragna Johannessen, ærmedlem i Tromsø skiklub, fortalte om Skihyttas historie. Det ble delt ut kanelnurrer, folk grillet, mannskor sang, og Scandic hadde åpen kafé.

Tromsø skiklubb hopp stilte med hoppski og laget hoppbakker for barn og ordfører. Rundt Skihytta var det laget en rebusskiløype med historier og kunnskap fra Skihyttas hundreårige historie.

100 på Tromsøya - turorientering for alle

Turorientering er en flott måte å bli kjent med naturen, få motivasjon til å komme seg ut og gjøre noe sammen med familien – og det er spennende! Samtidig lærer en å bruke kart og orientere seg i naturen.

Motivert av suksessen med Ti på Topp ønsket Tromsømarkaprosjektet å etablere et tilbud om gratis turorientering i nærfriluftsområdene på Tromsøya. Samarbeid ble innledet med BUL Tromsø orientering i 2013, og samme sommer kom første kartpakken med 100 poster i elleve områder. Tilbudet ble finansiert med midler fra Miljødirektoratets nærmiljøsetting.

BUL Tromsø orientering sto for det praktiske arbeidet med å velge ut steder, sette ut poster og tegne kart. Tromsømarkaprosjektet designet og laget kartheftene og fikk disse trykket. Kartheftene ble delt ut gratis på rådhuset, og 4 000 eksemplarer ble sendt til samtlige skoler på Tromsøya. Kartene var også tilgjengelig digitalt på nett for nedlasting fra turorientering.no.

Mange skoler tok turorientering i bruk i undervisningen. Skoleklasser og barnehager på leting etter poster var et daglig syn i Tromsømarka

utover høsten. Tanken var at elevene skulle ta med seg kartene hjem og fortsette postjakten med familien etter at de hadde tatt postene i skolens nærområde som del av undervisningen. Turorientering kan inngå i kroppsøving, samfunnsfag, opplæring i kart og kompass og styrke elevenes sosiale kompetanse.

Mange familier tok også tilbudet i bruk og ble kjent i nye områder som de nok ikke ville oppsøkt om det ikke lå en orienteringspost der. Turorientering er skattejakt i naturen.

De som registrerte mer enn 50 poster på turorientering.no i løpet av høsten, var med i trekningen av premier der førstepremien var et gavekort til sportsbutikk på 5 000 kroner. Ti vinnere fikk gavekort på 500 kroner.

I 2014 vant Universet barnehage førstepremien. De hadde brukt turorientering for å komme seg ut i nye områder, lære barna om kart og naturen, rydde søppel der de gikk og ha det fint ute sammen. Et eksempel til inspirasjon for skoler og barnehager.

Tilbudet ble en suksess med hundrevis av registreringer og flere tusen nedlastinger – på det meste 4000 nedlastede kart i 2016. Samarbeidet og tilbudet fortsatte ut prosjektperioden og ble fra sommeren 2017 organisert av BUL Tromsø orientering med støtte fra Troms fylkeskommune.

Tellinger

For å få håndfaste tall på bruken av noen av de viktigste turveiene i Tromsømarka, ble det for midler fra Helsedirektoratet i 2013 kjøpt inn to ferdselstellere. De ble montert opp i lysløypa ved Charlottenlund og på turveien ved Langvannet. Tellerne registrerer passering av mennesker infrarødt og logger tidspunkt, antall passeringer og retning. I 2015 ble det satt ut en teller ved turveien rundt Sydspissen.

Ved Langvannet ble turveien oppgradert og det kom lys langs den i 2015. Her har vi data for en før- og ettersituasjon, men dessverre er dataene fra 2017 ufullstendige pga gjentatt hærverk på telleren.

I 2017 ble det registrert 412 069 passeringer forbi telleren ved Charlottenlund med et gjennomsnitt på 1 129 pr dag (1 149 ukedag/1 080 helgedag). Økningen fra 2013 er på 10 % (372 300 passeringer i 2013). Telleren ved Charlottenlund ble satt ut vinteren etter oppgraderingen av lysløypa. Vi har derfor dessverre ingen før-situasjon å referere til for å se effekten av kvalitetshevingen og tilretteleggingen, men kan si noe om utviklingen etter oppgraderingen og hvordan forskjellige forhold påvirker bruken.

Blant annet har det vært tydelig å se den markante nedgangen i bruk av lysløypa i snøsmeltinga på våren i overgangen mellom snødekt skiløype og bar turvei. Om overgangsperioden kunne kortes inn fra 5-6 uker til 2-3 uker, ville det ha stor betydning for å etablere gode vaner med å gå og sykle til jobb tidlig i sommersesongen. Dessverre var gjentatte forsøk med å frese, måke og skyve vekk snø og is med freser, hjullaster og tråkkemaskin lite vellykket. Naturen gjør jobben best selv.

På turveien forbi Langvannet ble det i 2016 registrert 208 299 passeringer med et gjennomsnitt på 570 pr dag (669/ukedag/322 helgedag). Økningen er på 33 % fra 2013 (155 855 i 2013). Turveien brukes som transportåre for mange mennesker i Hamna og på Stakkevollan og effekten av oppgraderingen er her tydelig.

Telleren ved turveien rundt Sydspissen sluttet å fungere høsten 2016 og ble byttet våren 2017. Det mangler derfor tall for hele år for å si noe om utvikling, men fra august 2015 til august 2016 ble det registrert 117 323 passeringer med et gjennomsnitt på 320 pr dag (283 ukedag/412 helgedag). Tellingene for 2017 samsvarer med disse med ca 120 000 passeringer. Turveien rundt Sydspissen viser trender typisk for friluftsliv og rekreasjon med en topp på tidlig kveld på ukedagene og midt på dagen

i helgene. Det aller meste av ferdselen rundt Sydspissen er kommet som følge av tilretteleggingen med ny turvei da det tidligere var et utydelig tråkk her eller at folk fulgte fjæra.

De årlige sykkeltellingerne i september foretatt av Sykkelbyen Tromsø fra 2013 viser at det sykles mer og mer i Tromsø. Ett av tellepunktene er i lysløypa ved Charlottenlund. Antallet syklistere målt over ti dager i september steg fra 2339 (2013) til 3520 (2017), en økning på hele 50 %. For Tromsø som helhet (innbefattet Charlottenlund) var økningen i samme periode 43 %. Lysløypa ved Charlottenlund var i 2017 punktet med nest høyest passeringstall.

Det er grunn til å anta at både økningen og de høye tallene er et resultat av tilretteleggingen for sykling, at UiT innførte parkeringsavgift høsten 2015 og at mange opplever lysløypa som raskt, trygt og enkelt. Først og fremst gjelder dette de som bor på høyde med lysløypa fra Charlottenlund og sørover og som sykler til jobb på UiT og UNN. Men etter hvert som elsykkel har blitt mer vanlig er det flere som også bor lavere enn kote 40 som benytter lysløypa fra sør mot nord om sommeren.

Tromsøundersøkelsen 6 og 7 har målt tromsøværingenes fysiske aktivitet på fritiden inkludert transport til jobb. Undersøkelsene ble foretatt med selvrapporing via spørreskjema. Fra 2007-8 til 2015-16 økte andelen som oppgir å være i kategorien moderat/høy aktivitet på fritiden fra 22,8 % til 28,3 %. En økning på 24 %. Økningen i aktivitet skjer i alle aldersgrupper i undersøkelsen (20-99 år). Samtidig sank andelen inaktive fra 20,1 % til 14,5 %. En nedgang på 28 %.

Tromsømarkaprojektet kan ikke nødvendigvis tilskrives de positive endringene i tromsøværingenes aktivitetsnivå. Men sett i forhold til delmålet for projektet om at 'Andelen fysisk inaktive i Tromsø skal reduseres og befolkningen skal bli mer aktiv i hverdagen', så er det oppløftende å registrere den positive trenden og at det i alle fall ikke er en negativ utvikling.

Noen konklusjoner

Gjennom Tromsømarkaprojektet har markaområdene på Tromsøya blitt synliggjort og videreutviklet som et sted for rekreasjon og fysisk aktivitet for tromsøværinger og besøkende.

Turveier og steder i Tromsømarka er oppgradert til en standard som skal tåle mye og hard bruk, ha en utforming som passer mange brukergrupper og som virker attraktivt for publikum. Nye driftskonsepter med tidligere tråkking av skiløyper om morgenen og tråkking av gåsone er testet ut og blitt standard for området.

Tilbakemeldinger fra skoler, barnehager, idrettslag og hele bredden av brukere er at marka i løpet av de siste årene fremstår som mer tilgjengelig og bedre tilrettelagt utfra deres behov.

Samarbeid med lag og foreninger gjennom felles dugnader, har vist seg å ha et stort potensiale for å få utført mange mindre drifts- og tilretteleggingsoppgaver i marka, samtidig som de frivillige får eierskap til området og gjør noe positivt sammen i naturen.

Med bakgrunn i data fra ferdselstellerne og sykkelteilingene kan det konkluderes med at tilretteleggingen har fått flere ut i marka. Hvorvidt dette også gjelder de gruppene vi særlig har et ønske om å få i aktivitet, må det grundigere undersøkelser til for å avdekke.

At den økte bruken har skjedd samtidig som konfliktnivået mellom forskjellige brukergrupper er blitt lavere, er særlig positivt. Positiv tilrettelegging snarere enn pekefinger og et mantra om at «Marka er for alle», har vært viktig for å oppnå dette.

Vista Analyse viste i rapporten om økosystemtjenester i Tromsømarka til et regneeksempel der det ble grovt anslått at tilretteleggingen i Tromsømarka hadde en helseeffekt i størrelsesorden 10 til 40 millioner kroner hvert år. Dette viser at tilrettelegging av grøntområder er lønnsomt også i et samfunnsøkonomisk perspektiv.

Verdien av å ha et stort tilrettelagt, tilgjengelig og tiltrekkende grøntområde som Tromsømarka midt på Tromsøya er stor. En del av de positive betydningene av Tromsømarka er vist til på neste side.

Veien videre

Tromsømarkaprojektet har i seks år tilrettelagt markaområdene på Tromsøya. Mye er utført og oppnådd, men det er fortsatt en del områder og deler av turveisystemet som så langt ikke har fått nytte godt av tilrettelegging og oppgradering.

Fra Skibrua og lysløypa videre nordover har det vært utført mindre reparasjoner av turveien. Sommeren 2017 ble turveien fra Trykkbassenget til krysset mot Langvannet løftet, drenert og gruset. Men det trengs en omfattende oppgradering av hele lysløypa på nordøya for å gi den samme standard som sør for Skibrua.

Store utbyggingsprosjekter inntil marka i årene som kommer, som Workintoppen, Åsgårdmarka og Solneset, vil gi økt bruk av marka og økt behov for tilrettelegging og kanalisering av ferdselen i marka. Området nord for Varden, der det bygges nytt høydebasseng, må restaureres og gjenåpnes for friluftsbuk når byggingen er fullført. Tromsøbadet og ny ski- og skiskytterstadion på Templarheimen vil påvirke nærområdet og bruken av marka.

Det har vært, og er, en prioritert oppgave å skaffe mer midler til løpende drift av friområdene og tråkking av skiløyper. Tromsømarkaprojektet har ikke lyktes med dette så langt, og har heller ikke fått tallfestet eller synliggjort de driftsmessige konsekvensene av alle de nye tiltakene i friområdene. Bydrift har ikke fått økte ressurser til drift og vedlikehold av stadig nye anlegg og løyper. Dermed må fra før av knappe midler brukes på enda flere anlegg, og veien fra skinnende investering til begynnende forfall er kort.

Arbeidet med en forvaltningsplan for Tromsømarka og en revidering av sikringsplanen for bynære friluftsområder er igangsatt. Ishavskysten friluftsråd har i samarbeid med Tromsø kommune gjennomført en kartlegging og verdsetting av alle kommunes friluftsområder, deriblant Tromsømarka. Planarbeidet skal gi et godt grunnlag for videre tilrettelegging, drift og utvikling av Tromsømarka.

Tromsømarkas betydning

- **Tromsømarka som nærfriluftsområde.** På Tromsøya bor det 40 000 mennesker, og de fleste av disse har kun noen få minutters gange fra dørstokken til de er i marka. For barn og eldre er kort avstand avgjørende for at grøntområdet blir benyttet. De fleste av innbyggerne på Tromsøya kan komme seg ut i Tromsømarka fra der de bor uten å bruke bil. Nærfriluftslivet er prioritert av regjeringen og Miljødirektoratet som det viktigste friluftslivet; det som flest kan gjøre uten tilgang til dyrt utstyr, bil og planlegging. Tromsømarka som byens Central Park ligger i midten av Tromsøya og er særegen i nasjonal og internasjonal målestokk.
- **Tromsømarka som sosial møteplass.** Å komme seg ut og møte andre mennesker motvirker ensomhet og skaper meningsfylt aktivitet og mentalt påfyll i hverdagen. Fra Telegrafbukta i sør via Bak-Olsen, Charlottenlund og Langvannet i nord ligger møteplassene som innbyr til rekreasjon og aktivitet som perler på en snor langs lysløypa. Alvorlig ensomhet er sagt å bli den neste store folkehelseutfordringen etter inaktivitet. Om det er hundefellesskapet i hundeparken, mating av ender på Prestvannet eller bare en prat med noen i lysløypa; i naturen er det lettere å ta kontakt og møte nye mennesker enn i bygatene der vi ofte haster av sted.
- **Tromsømarka som arena for fysisk aktivitet og idrett.** Tromsømarka er samlingspunkt for et stort mangfold av idretter – året rundt. Både den organiserte og uorganiserte idretten bruker marka. Fysisk aktivitet i marka gjennom transportreiser til jobb eller fritidsbruk utgjør en antatt stor del av den totale fysiske aktiviteten i Tromsø. Gåturen, løping, sykling, langrenn og bruk av marka til bootcamp og spesifikk trening har blitt mer og mer utbredt.

De tre største skiklubbene innen langrenn, skiskyting og hopp i Nord-Norge har sine idrettsanlegg i hjertet av Tromsømarka. I tillegg til ukentlige treninger med flere hundre barn og ungdommer, arrangerer de alt fra verdens største regulære barneskirenn; onsdagsrenn, til store renn som Tromsø skimaraton, kretsmesterskap, nasjonale renn og krets- og sonerenn her. Skiteam og Norges Toppidrettsgymnas bruker området som treningsarena og skolene på Tromsøya legger utegym og turdager til marka.

Stisyklister og orienteringsløpere bruker hele marka fra sør til nord. Fra rideskolen på Sandnes og stallen på Holt ris det inn i

Tromsømarka. I Bak-Olsen er det skitrekk og gapahuk drevet av Hansmark velforening. I Telegrafbukta og på Charlottenlund er det sandvolleyballbaner og treningsparker og en tredje treningspark er satt opp ved Rundvannet. Her er det også et anlegg for casting og fluefiske. Å gå på skøyter på Prestvannet og Holmbovannene er en kortvarig, men intens opplevelse om høsten.

Kommunens preparering av skiløyper i Tromsømarka er et kindereggsom kommer både dagligtransport, friluftsliv, rekreasjon og skiidrett til gode. I et slikt perspektiv er det en rimelig tilrettelegging som når svært mange.

- **Tromsømarka som transportåre.** Et av hovedmålene med Tromsømarkaprojektet var å utvikle turveinettet for daglig transport samtidig som sambrukskonfliktene ble redusert. Tall fra de automatiske tellerne ved Charlottenlund, Langvannet og Sydspissen viser at det bare på disse tre punktene er mer enn 700 000 passeringer årlig. Basert på de årlige sykkeltellingene, tall fra datatellerne og kjennskap til trafikken i marka er det realistisk å anta at det på enkelte dager er opp mot 1000 mennesker som bruker Tromsømarka som sin vei til jobb og studier. Om alle disse skulle kjørt hver sin bil ville det blitt en kø på over 10 km! Bruken av marka som transportåre avlaster veinettet, skaper mindre kø, mindre behov for parkeringsplasser, mindre forurensning i form av svevestøv og avgasser og bidrar til god folkehelse gjennom legemets sunnhet og sinnets munterhet.
- **Tromsømarkas betydning for folkehelse.** Å bruke marka er helsefremmende og sykdomsforebyggende for den enkelte – og svært god økonomi for samfunnet. Helse- og samfunnsøkonomer har regnet ut at det er rimelige tiltak for store befolkningsgrupper, slik som turveier, stier, sykkelveier og tilrettelegging for aktive liv i nærmiljøet som slår best ut på helseøkonomien*. Store ressurser innen helse og sosial brukes i dag til å reparere livstilsrelatert uhelse. Å investere i forebyggende og helsefremmende tiltak er en svært rimelig måte å demme opp for økningen i helsekostnader, beregnet for hele Norge til 17 milliarder kroner i året, i følge SSB. Vista analyse har foretatt en økosystemanalyse av tiltakene i Tromsømarka fra 2011-2014. Konklusjonen er at de samfunnsøkonomiske gevinstene/besparselsene bare innen helse av tiltakene fram til 2014 beløper seg grovt anslått til 10 til 40 millioner kroner hvert år (!).

Flere store helseinstitusjoner som UNN, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Åsgård psykiatriske sykehus og Nord-Norges Kurbad ligger helt inntil Tromsømarka, og institusjonene bruker

* Lasse Heimdal – generalsekretær i Norsk Friluftsliv, kronikk «2018 blir et gullår for folkehelsen».

grøntområdene aktivt i rehabilitering av pasienter og som rekreasjonsområde for pasienter og pårørende på langtidsopphold.

Når det norske folk blir spurt om hvilken fysisk aktivitet de ønsker å gjøre mer av, svarer mer enn 70 % at de vil gå mer på tur. Tilrettelagte turveier for friluftsliv, idrett og transport er derfor den billigste og enkleste måten å oppnå målet om mer aktivitet i hverdagen. Det er lettere å få folk til å gjøre mer av en aktivitet de allerede gjør – enn å begynne med en ny aktivitet.

- **Tromsømarka som læringsarena.** De fleste skoler og mange barnehager er lokalisert i gåavstand til Tromsømarka. Grøntområdene brukes til friluftaktiviteter og uteskole gjennom hele året til et bredt spekter av aktiviteter der skolehverdagen flyttes ut i nærmiljøet; fra turdag til utegym, turorientering og regne- og språkundervisning. Læring i friluft gir gode og varige opplevelser foruten mestring og sosial kompetanse - og kunnskap som sitter, viser forskning. Uteskole gir rom for faglige aktiviteter, kroppslig aktivitet, kommunikasjon og samhandling, opplevelser, nysgjerrig søken, fantasi, kreativitet og lek**

Gode vaner dannes tidlig, og barna får tilhørighet til sitt nærmiljø, lærer å bruke det variert gjennom året og bruker det forhåpentligvis også på fritiden. Bruk av skolens fysiske og sosiale omgivelser til uteskole er en enorm ressurs for skolen.

Alle deler av Tromsømarka brukes som læringsarena, men særlig de tilrettelagte områdene i Telegrafbukta og på Charlottenlund er mye brukt også av skoler og barnehager som ikke ligger i nærområdet. Skoler som ligger lenger unna lar de litt større elevene sykle trygt og raskt via lysløypa når de skal hit.

- **Tromsømarka gir bolyst og livskvalitet.** Grønnstruktur bidrar til livskvalitet. Her kan vi oppleve naturen rett utenfor dørstokken, være i fysisk aktivitet og oppleve sosial kontakt med andre. Grøntområdene gir oss opplevelse av natur- og årstidsvariasjon, stedsidentitet og tilhørighet, og er viktige historiefortellere når byen endres. Spør de som bor på Tromsøya om noe av det beste med å bo der, og svaret fra mange vil være tilgang til naturen og tilrettelagte friområder selv midt i en by. Nærheten til Tromsømarkas tilrettelagte friområder og lysløypa er en gjenganger i boligannonsene. Nærhet til friområder gir bedre mental helse og en liten dose hverdagslykke – året rundt.

** Arne Nikolaisen Jordet – førsteaman. Høgskolen i Hedmark, artikkel «Uteskole og tilpasset opplæring»

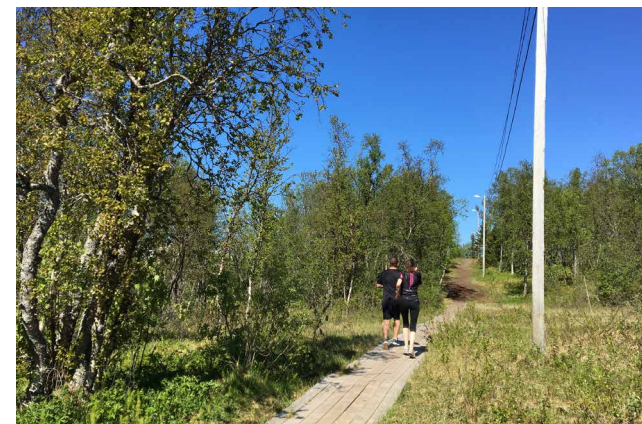
- **Tromsømarka er viktig for integrering og utjevning av sosiale forskjeller.** Når marka er tilrettelagt og tilgjengelig kan mennesker med bevegelsesutfordringer og synsutfordringer lettere komme seg ut for å ta del i aktivitetene i marka og være en del av fellesskapet der. Uteområder og grønnstruktur skal være tilgjengelig for flest mulig. Eldre som trenger en benk å hvile seg på finner det med jevne mellomrom – og kan legge turen til marka. Skoler, barnehager og organisasjoner som jobber med integrering bruker Tromsømarka til turer og aktiviteter med fokus på sosialt fellesskap, fysisk aktivitet og opplæring i den norske friluftslivstradisjonen. Å bruke marka er helt gratis og det er et 'treningssenter' som er åpent 24/7 hele året.
- **Tromsømarka som turistdestinasjon.** Turistene har oppdaget Tromsømarka. De strømmer til de mørke og bynære stedene på Prestvannet eller i Telegrafbukta for å se det magiske nordlyset – helt gratis og uten guide. Eller de drar på ski i lysløypa for aller første gang gjerne med en guide. På Charlottenlund arrangeres aking og bålkos i gapahuken for turister som får noen timers smak av norsk friluftsliv side om side med byens befolkning. Turistene opplever dette som gøy, eksotisk og en «villmarksopplevelse midt i byen». Potensialet for flere tilrettelagte aktiviteter for turister i Tromsømarka er stort etter hvert som antallet turister vokser og betalingsvilligheten er høy.
- **Tromsømarka som kilde til naturkunnskap, naturglede og naturvern.** Fornuftig og balansert tilrettelegging og bruk er det beste vern. De som blir glade i å bruke naturen som små, tar vare på den når de vokser opp. Sterke og gode opplevelser med familie og venner ute setter seg i minnet og blir en positiv bær vi bærer med oss hele livet. Som nærfriluftsområde og levende laboratorium for skoler og barnehager er Tromsømarkas betydning stor. Landskapsvernområdet på Prestvannet er internasjonalt kjent som hekke- og trekkområde for fugl. På Holt er det læringstun med dyrking i parselhager, gårdsliv og dyrehold så «bybarna» kan lære mer om dette.
- **Tromsømarka bidrar med viktige økosystemtjenester.** Vista Analyse har på oppdrag fra Miljødirektoratet utarbeidet en rapport i 2015 som blant annet analyserer Tromsømarka og dens store og viktige bidrag til et vidt spekter av økosystemtjenester. Rapporten tar for seg ivaretagelse av biologisk mangfold; pollinering og frøspredning; vannhåndtering; lokal klimaregulering; rekreasjon, mental og fysisk helse; utdanning og kognitiv utvikling; stedsidentitet, kulturarv og turisme.

Dugnader i Tromsømarka

Operasjon dagsverk 2016; elever fra Sommerlyst skole la grus på turveien rundt Prestvannet.

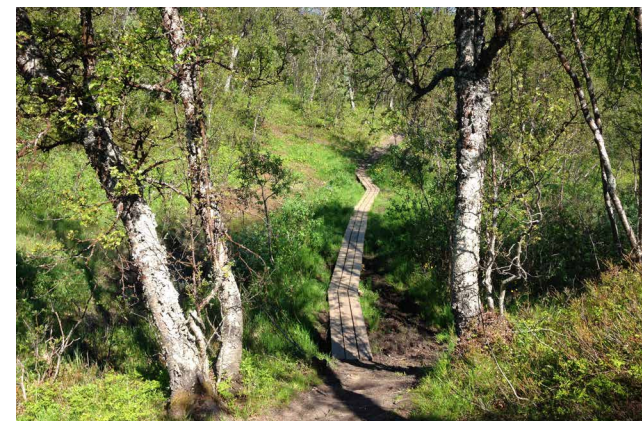
Hansmark vel bygget klopper over myra til Bak Olsen

Innsatte i Tromsø fengsel fjernet skog rundt Varden

Norsk organisasjon for terrengsykling - Tromsø, grov ut parallellslalåmløype for sykkel på Charlottenlund

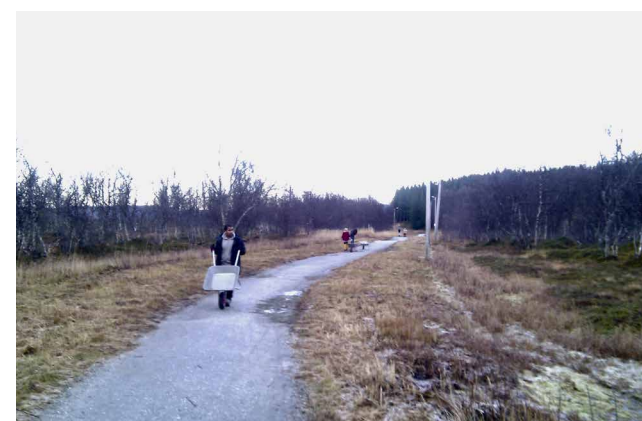
Norsk organisasjon for terrengsykling bygget klopper i Grønnåsen

Northern runners la grus i hundeparken

Operasjon dagsverk 2013; elever fra Kvaløya skole fjernet søppel i fjæra rundt Sydspissen

Operasjon dagsverk 2011; elever fra Kongsbakken skole reparerte hull i lysløypa

Northern runners la grus i nordenden av turveien rundt Prestvannet

Borgtun bydelsråd ryddet trær og busker i Doktordalsbakken

Skarpspillere fjernet tromsøpalmer i Folkeparkenfjæra

Skoggruppa i Miljøtjenesten Sør-Tromsøya bygget plankegang rundt tjernet på Charlottenlund

Skoggruppa Miljøtjenesten Sør-Tromsøya bygget plankeganger til discgolfbanen

Skoggruppa Miljøtjenesten Sør-Tromsøya bygget trebruer i Folkeparken

Borgtun bydelsråd rustet opp turveien fra Grimsbyveien til Charlottenlund

Studenter ved landskapsarkitekturutdanningen ved UiT anla regnbed på Charlottenlund

Tromsø sykkelklubb bygget klopper for stisykling i Folkeparken

Tromsø sykkelklubb laget sykkelloyper på Charlottenlund

Tromsø frisbeegolf klubb flyttet utkast på discgolfbanen

Ungdomsutvalget og fiskeutvalget i Tromsø jeger- og fiskerforening fisket ut ørekyte i Rundvannet

Stakkevollan IL bygget klopper til Varden

Tromsø volleyballklubb's damelag la grus i hundeparken

Tromsø skiklubb langrenn laget skilekbakke ved Templarheimen

DREIS

Allsidig arbeid i Tromsømarka

Bruker hoppetussa på nylagt grus ved Prestvannet

Feller trær langs turveien ved Langvannet

Feller trær og ordner bålved i Telegrafbukta

Fjerner nedfalne trær og holder hundeløypa åpen

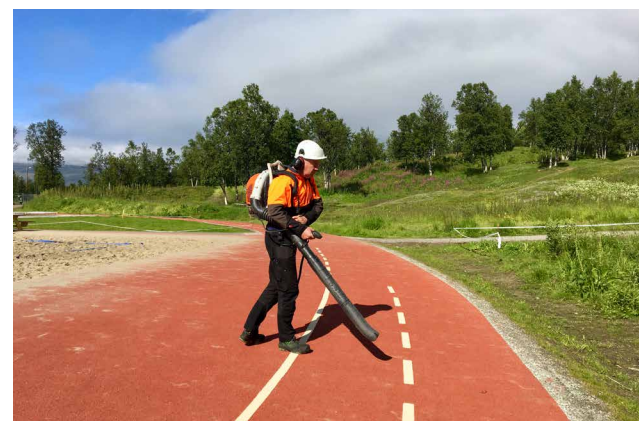
Fjerner piggråd fra krigen

Fjerner snø fra løpebanen på Charlottenlund

Fjerner gamle skilt i marka

Blåser ren løpebanen på Charlottenlund

Freser snø i hundeparken

Freser snø vekk fra turveien ved Langvannet om våren

Sliper vekk tagging i gapahuken på Charlottenlund

Lager og setter ut bord i Telegrafbukta

Legger gummimatter i treningsparken i Telegrafbukta

Legger klopper ved Varden

Ordner plassen foran gapahuken på Rundvannet

Raker stranda på Langvannet

Monterer gapahuk på Charlottenlund

Setter opp hundebokser

Setter opp nye vegger i ballbingen på Charlottenlund

Setter opp skilt

Setter ut benker og ordner ved til bålplassen i Folkeparken

Setter ut benker ved Langvannet

Sår gress langs turveien ved Langvannet

Ruster opp Tromsømarka for 2 millioner kroner de neste fire årene:

LAGER GOD Plass I LØYPA

Her blir det nye løyper og utrustning for vinteraktiviteter på Tromsømarka. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde løypene. Dette inkluderer blant annet å bygge nye løyper og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde løypene. Dette inkluderer blant annet å bygge nye løyper og utrustning for vinteraktiviteter.

Kun innen for mange gode Juletilbud

RENDI

Stakkevollan Skattstra

Godt samarbeid gir bedre sti ÅRET RUNDT

Stakkevollan Skattstra og kommunen samarbeider om å bygge og vedlikeholde stier året rundt. Dette inkluderer blant annet å bygge nye stier og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde stier. Dette inkluderer blant annet å bygge nye stier og utrustning for vinteraktiviteter.

Midt på Tromsøya

Lager snarvei

Midt på Tromsøya har kommunen lagret snarveier for å gjøre det lettere for folk å komme seg gjennom vinterføre. Dette inkluderer blant annet å bygge nye snarveier og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde snarveier. Dette inkluderer blant annet å bygge nye snarveier og utrustning for vinteraktiviteter.

Midt på Tromsøya

Siste finish

Midt på Tromsøya har kommunen lagret snarveier for å gjøre det lettere for folk å komme seg gjennom vinterføre. Dette inkluderer blant annet å bygge nye snarveier og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde snarveier. Dette inkluderer blant annet å bygge nye snarveier og utrustning for vinteraktiviteter.

Sør-Tromsøya

NY HOVEDVEI

for de som bor på Sør-Tromsøya

Sør-Tromsøya har fått en ny hovedvei som vil gjøre det lettere for folk å komme seg gjennom vinterføre. Dette inkluderer blant annet å bygge nye hovedveier og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde hovedveier. Dette inkluderer blant annet å bygge nye hovedveier og utrustning for vinteraktiviteter.

VIL HA HJELP

til å gi steder navn og skilt

Kommunen har fått hjelp til å gi steder navn og skilt. Dette inkluderer blant annet å bygge nye navn og skilt og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde navn og skilt. Dette inkluderer blant annet å bygge nye navn og skilt og utrustning for vinteraktiviteter.

BYAVISA TROMSØ

DÅRLIG VÆR gir kinorekord

MÅKER VEKK SKILØYPA!

BYAVISA TROMSØ har fått en kinorekord på grunn av dårlig vær. Dette inkluderer blant annet å bygge nye kinorekorder og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde kinorekorder. Dette inkluderer blant annet å bygge nye kinorekorder og utrustning for vinteraktiviteter.

Midt på Tromsøya

Kjører opp lysløypa med asfalletter

Midt på Tromsøya har kommunen kjørt opp lysløypa med asfalletter. Dette inkluderer blant annet å bygge nye asfalletter og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde asfalletter. Dette inkluderer blant annet å bygge nye asfalletter og utrustning for vinteraktiviteter.

Midt på Tromsøya

Snøfortauet er på plass

Midt på Tromsøya har kommunen kjørt opp lysløypa med asfalletter. Dette inkluderer blant annet å bygge nye asfalletter og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde asfalletter. Dette inkluderer blant annet å bygge nye asfalletter og utrustning for vinteraktiviteter.

Ruster opp Charlottenlund for 5 MILL.

Ruster opp Charlottenlund for 5 millioner kroner. Dette inkluderer blant annet å bygge nye utrustninger og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde utrustninger. Dette inkluderer blant annet å bygge nye utrustninger og utrustning for vinteraktiviteter.

GRAVER UT LYSLØYPA

GRAVER UT LYSLØYPA. Dette inkluderer blant annet å bygge nye lysløyper og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde lysløyper. Dette inkluderer blant annet å bygge nye lysløyper og utrustning for vinteraktiviteter.

Sør-Tromsøya

Ny gangvei

Sør-Tromsøya har fått en ny gangvei. Dette inkluderer blant annet å bygge nye gangveier og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde gangveier. Dette inkluderer blant annet å bygge nye gangveier og utrustning for vinteraktiviteter.

Satsing på Tromsømarka gir enorm helsegevinst

Satsing på Tromsømarka gir enorm helsegevinst. Dette inkluderer blant annet å bygge nye satsinger og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde satsinger. Dette inkluderer blant annet å bygge nye satsinger og utrustning for vinteraktiviteter.

Midt på Tromsøya

De vil ha dine benkeforslag

Midt på Tromsøya har kommunen kjørt opp lysløypa med asfalletter. Dette inkluderer blant annet å bygge nye asfalletter og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde asfalletter. Dette inkluderer blant annet å bygge nye asfalletter og utrustning for vinteraktiviteter.

Byens nye perle

Charlottenlund offisielt åpnet i går

Byens nye perle Charlottenlund offisielt åpnet i går. Dette inkluderer blant annet å bygge nye perler og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde perler. Dette inkluderer blant annet å bygge nye perler og utrustning for vinteraktiviteter.

Her skal hundebæsjen

Her skal hundebæsjen. Dette inkluderer blant annet å bygge nye hundebæsjer og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde hundebæsjer. Dette inkluderer blant annet å bygge nye hundebæsjer og utrustning for vinteraktiviteter.

Sør-Tromsøya

Her kan vi få utendørs TRIMSENTER

Sør-Tromsøya har fått utendørs trimsentere. Dette inkluderer blant annet å bygge nye utendørs trimsentere og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde utendørs trimsentere. Dette inkluderer blant annet å bygge nye utendørs trimsentere og utrustning for vinteraktiviteter.

Midt på Tromsøya

TROMSØMARKA ER KARTLAGT

Midt på Tromsøya har kommunen kjørt opp lysløypa med asfalletter. Dette inkluderer blant annet å bygge nye asfalletter og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde asfalletter. Dette inkluderer blant annet å bygge nye asfalletter og utrustning for vinteraktiviteter.

Nå møtes endelig turstiene

Nå møtes endelig turstiene. Dette inkluderer blant annet å bygge nye turstier og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde turstier. Dette inkluderer blant annet å bygge nye turstier og utrustning for vinteraktiviteter.

Midt på Tromsøya

I sommer pusses Tromsømarka opp for seks millioner kroner:

UNIKT I VERDEN

Midt på Tromsøya har kommunen kjørt opp lysløypa med asfalletter. Dette inkluderer blant annet å bygge nye asfalletter og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde asfalletter. Dette inkluderer blant annet å bygge nye asfalletter og utrustning for vinteraktiviteter.

Midt på Tromsøya

Vurderer å lage verdens nordligste Frisbeebane

Midt på Tromsøya vurderer å lage verdens nordligste frisbeebane. Dette inkluderer blant annet å bygge nye frisbeebaner og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde frisbeebaner. Dette inkluderer blant annet å bygge nye frisbeebaner og utrustning for vinteraktiviteter.

HOLDER TROMSØ #drittfritt

HOLDER TROMSØ #drittfritt. Dette inkluderer blant annet å bygge nye drittfritt og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde drittfritt. Dette inkluderer blant annet å bygge nye drittfritt og utrustning for vinteraktiviteter.

Lysløypa for alle

Lysløypa for alle. Dette inkluderer blant annet å bygge nye lysløyper og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde lysløyper. Dette inkluderer blant annet å bygge nye lysløyper og utrustning for vinteraktiviteter.

SKAL FJERNE ENGANGSGRILLENE

SKAL FJERNE ENGANGSGRILLENE. Dette inkluderer blant annet å bygge nye engangsgriller og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde engangsgriller. Dette inkluderer blant annet å bygge nye engangsgriller og utrustning for vinteraktiviteter.

Her trener spreke Arnulf (75) daglig

Her trener spreke Arnulf (75) daglig. Dette inkluderer blant annet å bygge nye treningsutrustninger og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde treningsutrustninger. Dette inkluderer blant annet å bygge nye treningsutrustninger og utrustning for vinteraktiviteter.

Setter ut 50 benker

Setter ut 50 benker. Dette inkluderer blant annet å bygge nye benker og utrustning for vinteraktiviteter. Kommunen investerer i årene fremover i å bygge ut og vedlikeholde benker. Dette inkluderer blant annet å bygge nye benker og utrustning for vinteraktiviteter.

Leker seg til toppformen

En rekke mennesker har prøvd seg på å stå på tåler i vannet. Det er en utfordring som krever god balanse og styrke. I tillegg er det viktig å ha riktig utrustning og sikkerhetstiltak.

Sør-Tromsøya

Bygger utendørs treningsfelt

Anleggsarbeidet er full gang ved sandvolleyballbanen i Telefrafbukta. Arbeidet inkluderer bygging av baner og tilhørende utrustning. Dette vil gi innbyggerne et nytt og spennende treningsalternativ.

Stakkevollan Skattøra

Sprek dugnad

En gruppe frivillige har gjennomført en dugnad i Stakkevollan. De har ryddet opp i området og gjort det mer attraktivt for besøkende. Dette er et viktig bidrag til kommunens miljøarbeid.

Midt på Tromsøya

Ser på snarveier

En gruppe mennesker har gått på tur i Midt på Tromsøya. De har oppdaget nye snarveier og interessante steder i området. Dette er en god måte å utforske naturen på.

SOMMER-TROMSØ

BADEPARK

Rundvannet og Langvannet kan bli fiskevann og badevann. Dette er et spennende prosjekt som vil gi innbyggerne nye rekreasjonsmuligheter. Det er viktig å sikre vannkvaliteten og sikre trykkelig badevann.

Sør-Tromsøya

Lanserer turorientering med 100 PÅ ØYA

En ny turorienteringskonkurranse lanseres i Sør-Tromsøya. Konkurransen består av 100 oppgaver som utfordrer deltakerne til å utforske området. Dette er en god måte å lære seg området på.

Teller skigåere i påskeløypa

En gruppe mennesker har gjennomført en påskeløype i Sør-Tromsøya. De har telt antallet skigåere som har deltatt på løypen. Dette er et viktig bidrag til kommunens turisme.

Stakkevollan Skattøra

Snart kan du gå tørrskodd til VARDEN

En gruppe mennesker har gjennomført en tørrskodd-tur i Stakkevollan. De har gått på trosskodd i området og opplevd naturen på en unik måte. Dette er en spennende aktivitet for alle.

LØPEFEBER

Strømmer til lysløypa etter utbedringen. En stor strøm av løpere har deltatt på lysløypen etter at den har blitt utbedret. Dette er et tegn på at løyperne er tilbake og populære.

YNGVES FOTOBLOGG

- Tromsømarka slanker byen med 8.000 kilo fett hver år

En fotoblogg som viser bilder av mennesker som går på tur i Tromsømarka. Dette er en god måte å inspirere andre til å gå på tur og slanke seg.

Sør-Tromsøya

ERKLÆRER PALMEKRIG

En gruppe mennesker har erklært krig mot palmene i Sør-Tromsøya. Dette er en humoristisk måte å uttrykke sin frustrasjon over klimaendringene på.

Fortau i lysløypa

En gruppe mennesker har gjennomført en lysløype i Sør-Tromsøya. De har gått på fortau i området og opplevd naturen på en unik måte. Dette er en spennende aktivitet for alle.

OD i lysløypa

En gruppe mennesker har gjennomført en OD-løype i Sør-Tromsøya. De har gått på OD i området og opplevd naturen på en unik måte. Dette er en spennende aktivitet for alle.

Iskaldt statsministerbesøk

En gruppe mennesker har gjennomført et statsministerbesøk i Sør-Tromsøya. Dette er et viktig øyeblikk som viser betydningen av kommunen.

Dette skal få deg ut i Tromsømarka

En gruppe mennesker har gjennomført en tur i Tromsømarka. Dette er en god måte å utforske naturen på og finne nye steder å gå på tur.

Knuser isen på vannet for å lage Playa del Tromsø!

En gruppe mennesker har gjennomført en aktivitet i Sør-Tromsøya. De har knust isen på vannet for å lage Playa del Tromsø. Dette er en spennende aktivitet for alle.

Charlottenlund er GLIMRENDE!

En gruppe mennesker har gjennomført en aktivitet i Sør-Tromsøya. De har gjort Charlottenlund til et glimrende sted. Dette er en spennende aktivitet for alle.

Krangling i lysløypa

En gruppe mennesker har gjennomført en krangling-løype i Sør-Tromsøya. De har gått på krangling i området og opplevd naturen på en unik måte. Dette er en spennende aktivitet for alle.

Trimmer på ny sti rundt Sydspissen

En gruppe mennesker har gjennomført en trimmer-løype i Sør-Tromsøya. De har trimmet på en ny sti rundt Sydspissen. Dette er en spennende aktivitet for alle.

Sør-Tromsøya

Her er byens nye TRIMPARK

En gruppe mennesker har gjennomført en aktivitet i Sør-Tromsøya. De har gjort byens nye trimpark til et spennende sted. Dette er en spennende aktivitet for alle.

LAGER VEI I VELLINGA

En gruppe mennesker har gjennomført en aktivitet i Sør-Tromsøya. De har lagret vei i Vellinga. Dette er en spennende aktivitet for alle.

- Her blir det hett til sommeren

En gruppe mennesker har gjennomført en aktivitet i Sør-Tromsøya. De har gjort det hett til sommeren. Dette er en spennende aktivitet for alle.

Midt på Tromsøya

LIVE-TRAKK

En gruppe mennesker har gjennomført en aktivitet i Sør-Tromsøya. De har gjort live-trakk til et spennende sted. Dette er en spennende aktivitet for alle.

LØPESUKSESS gir 1.000 færre biler i døgnet

En gruppe mennesker har gjennomført en aktivitet i Sør-Tromsøya. De har gjort løpesuksess til et spennende sted. Dette er en spennende aktivitet for alle.

VINTERLØYPEKART TROMSØ

DÁLVELÁHTTOKÁRTA ROMSSASUOLU - WINTER TRAIL MAP TROMSØ ISLAND

LUFTA ER FOR ALLE - SKILØYPENE OGSÅ! HER ER NI REGLER FOR LØYPEVETT:

1. Vis hensyn og vær vennlig mot andre. Vær spesielt hensynsfull og oppmerksom mot barn og eldre.
2. Det er høyrekjøring også i skiløypa.
3. Den som kjører nedover har forkjøringsrett, den som kommer oppover må vike og gi god plass til de som kommer nedover.
4. Den som kommer bakfra har ikke forkjøringsrett, men må gå forbi på venstresiden.
5. Skiløpere som er ute på treningstur har ingen særrettigheter.
6. I øvre og nedre konkurranseløype ved Tromsø skistadion er det ikke tillatt for fotgjengere eller hunder.
7. Det er ikke god løypeskikk å gå på beina i skisporet. Fotgjengere bes bruke den tråkkede vintergangvegen (—) mellom Prestvannet og Stakkevollan.
8. Hundeeiere må vise ekstra hensyn og ha full kontroll over hunden. Langt bånd kan være til stor fare for andre. Bruk pose og ta med posen ut av marka.
9. Et smil og et nikk glæder andre - og deg selv!

Last ned:

Løypekartet som PDF: www.tromso.kommune.no/loypekart

Opplysninger om løyeforhold: skisporet.no

Opplysninger om båndtvangsbestemmelser m.m.
<https://lovdata.no/>

ÅPNINGSTIDER SERVEIS
Skihytta Rismålshaugen
Kafè Rotunden, Tromsø

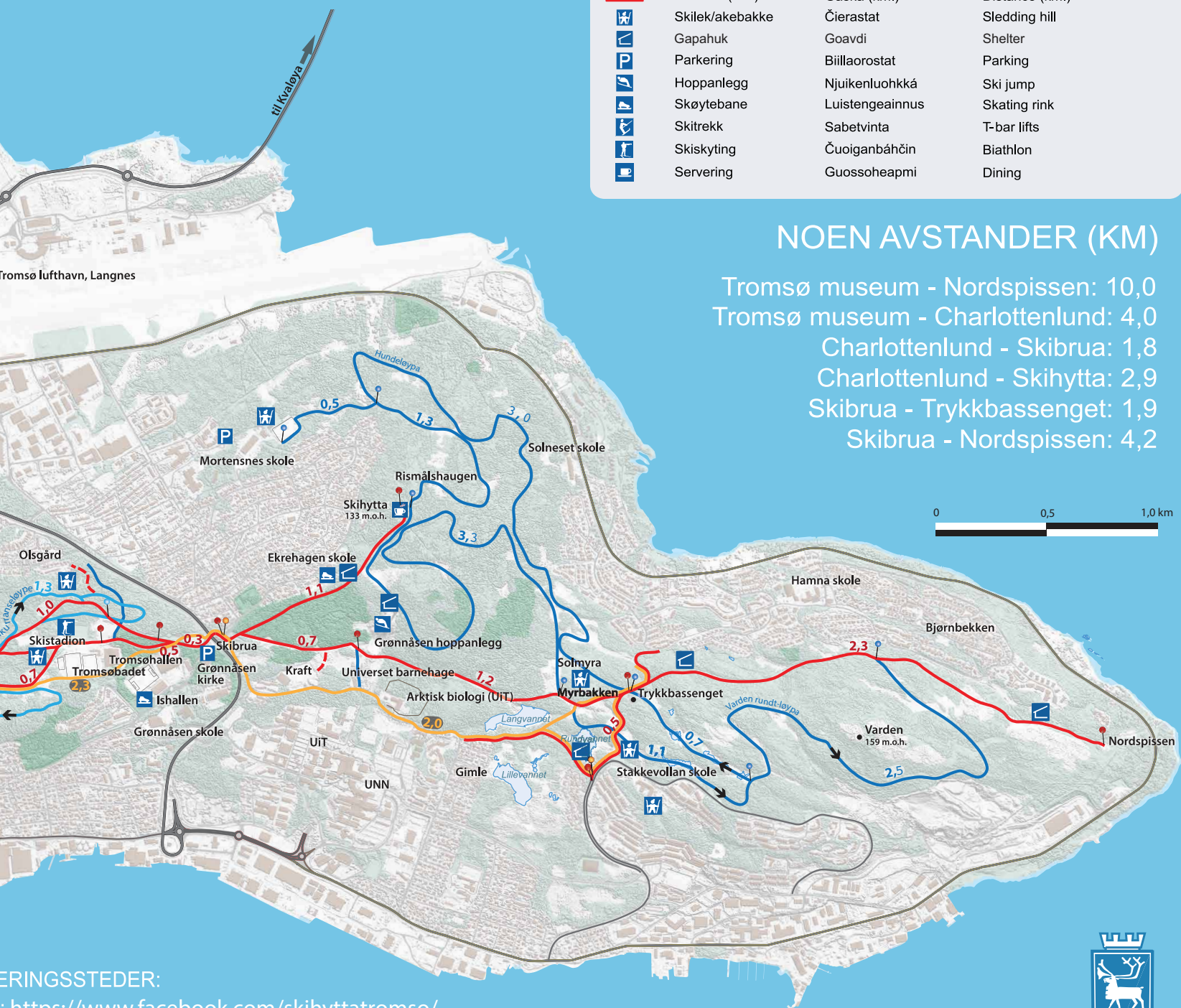
SØYA

		
 Lysløype	 Čuovgaláhttu	 Lighted ski trail
 Skiløype uten lys	 Čuovggakeahtes láhttu	 Unlighted ski trail
 Konkurranseløype	 Gilvoláhttu	 Competition trail
 Vintergangvei/Gå-sone	 Dálveluodda / ???	 Winter hiking trail / walking zone
 Tråkk	 Bálggis	 Footpath
 Avstand (km.)	 Gaska (km.)	 Distance (km.)
 Skilek/akebakke	 Čierastat	 Sledding hill
 Gapahuk	 Goavdi	 Shelter
 Parkering	 Biillaorostat	 Parking
 Hoppanlegg	 Njuikenluohkká	 Ski jump
 Skøytebane	 Luistengeainnus	 Skating rink
 Skitrek	 Sabetvinta	 T-bar lifts
 Skiskyting	 Čuoiganbáhčín	 Biathlon
 Servering	 Guossoheapmi	 Dining

NOEN AVSTANDER (KM)

Tromsø museum - Nordspissen: 10,0
 Tromsø museum - Charlottenlund: 4,0
 Charlottenlund - Skibrua: 1,8
 Charlottenlund - Skihytta: 2,9
 Skibrua - Trykkbassenget: 1,9
 Skibrua - Nordspissen: 4,2

ERINGSSTEDER:

<https://www.facebook.com/skihyttatromso/>
 museum: www.uit.no/tmu

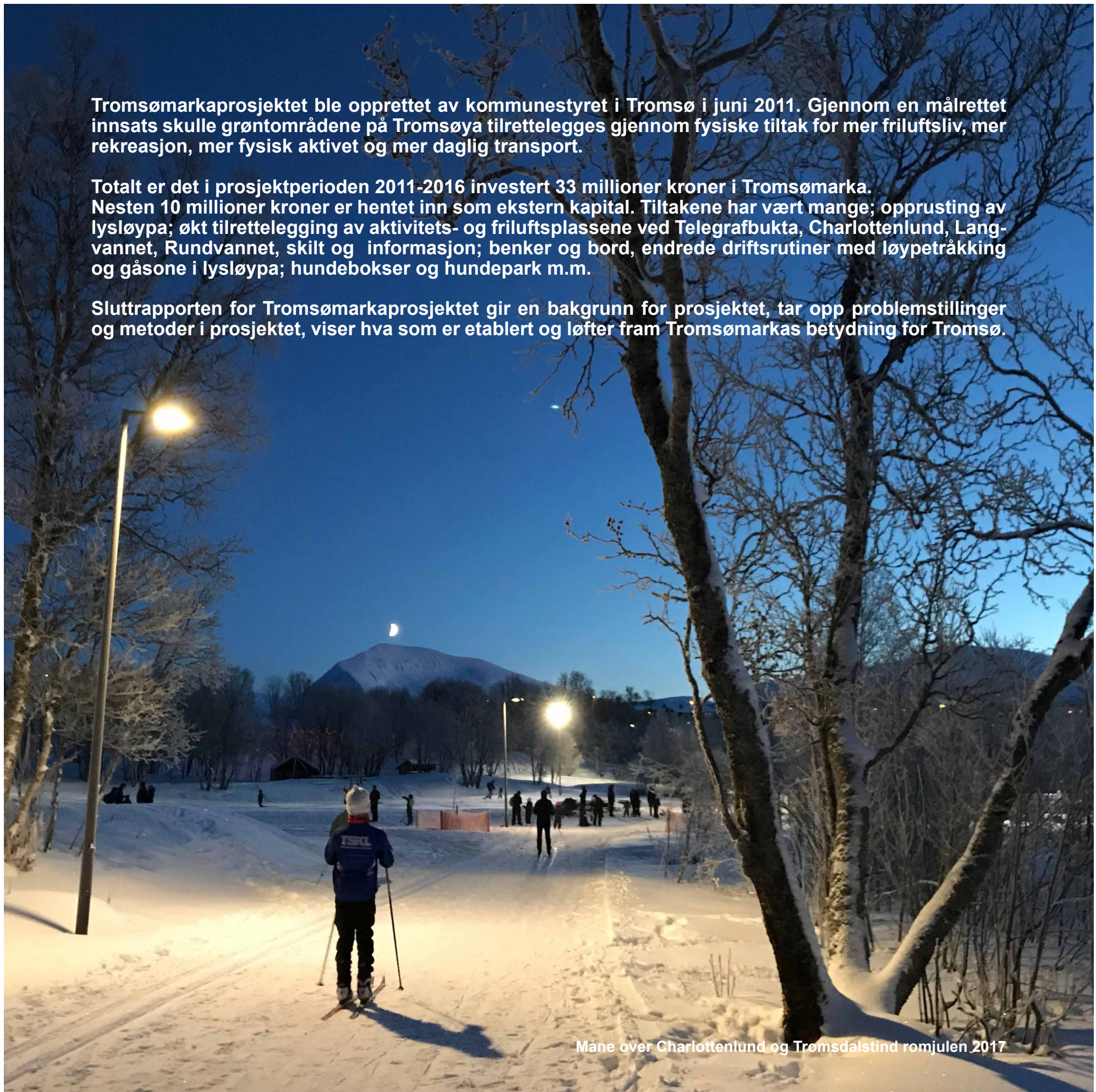
Tromsø kommune, Tromsømarkaprosjektet/Byutvikling 2012/2017

Tromsømarkaprosjektet ble opprettet av kommunestyret i Tromsø i juni 2011. Gjennom en målrettet innsats skulle grøntområdene på Tromsøya tilrettelegges gjennom fysiske tiltak for mer friluftsliv, mer rekreasjon, mer fysisk aktivitet og mer daglig transport.

Totalt er det i prosjektperioden 2011-2016 investert 33 millioner kroner i Tromsømarka. Nesten 10 millioner kroner er hentet inn som ekstern kapital. Tiltakene har vært mange; opprusting av lysløypa; økt tilrettelegging av aktivitets- og friluftsplassene ved Telegrafbukta, Charlottenlund, Langvannet, Rundvannet, skilt og informasjon; benker og bord, endrede driftsrutiner med løypetråkking og gåsone i lysløypa; hundebokser og hundepark m.m.

Sluttrapporten for Tromsømarkaprosjektet gir en bakgrunn for prosjektet, tar opp problemstillinger og metoder i prosjektet, viser hva som er etablert og løfter fram Tromsømarkas betydning for Tromsø.

Måne over Charlottenlund og Tromsdalstind romjulen 2017